

SOCIETATEA PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIAREA DOBROGEI

ALEXANDRU P. ARBORE

DIN ETNOGRAFLA DOBROGEI

CONTRIBUȚIUNI LA AȘEZĂRILE TĂTARILOR
ȘI TURCILOR ÎN DOBROGEA

EXTRAS DIN «ARHIVA DOBROGEI» Vol. II (1919)

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE F. GÖBL FII

19, STRADA REGALĂ 19

1920

c. 4150

CONTRIBUȚIUNI

LA

STUDIUL AȘEZĂRILOR TĂTARILOR ȘI TURCILOR

IN

DOBROGEA *).

Elementul cel mai numeros care a populat Dobrogea între veacurile XV și XIX, imprimându-i un anumit caracter particular în ceea ce privește dezvoltarea ei, și care a lăsat un foarte mare număr de numiri topice cu caracter special turanic, este elementul musulman *tătaro-turc*.

Așezarea acestui element în ținuturile dobrogene nu este decât un fragment din marea operă de colonizare care s'a făcut în peninsula balcanică, după ce formațiunile politice creștine și-au pierdut independența lor, fiind substituie de noua putere osmană. Această colonizare a fost mai puternică în regiunea Bulgariei răsăritene și a litoralului Mării-Negre, întinzându-se astfel și asupra *Deliormanului* și *Dobrogei* până la gurile Dunării.

* * *

Cu mult înainte de stabilirea definitivă și de extinderea puterii turcești în Europa, Dobrogea cunoaște o primă așezare osmanlâie.

După ce Mihail Paleologul, refugiat la curtea *Selgiucizilor* și apoi întors înapoi la Constantinopol, își începuse domnia ca întelețietor al dinastiei Paleologilor, scoțând ochii legitimului moștenitor al tronului, Ioan fiul lui Laskaris, — doi din marii demnitari ai

*) În acest articol urmărim *numai* așezările turco-tătare, făcând abstracțiune de știrile ce pomenesc pe Români, sau alte neamuri.

lui Ali-Behadâr, căutând să asedieze pe sultanul Roknedin în Iconium și nereușind, s'au îndreptat spre Constantinopol, punându-se la dispozițiunea împăratului de acolo.

Câștigând câteva victorii în slujba împăratului prin părțile Bulgariei, ei au obținut permisiunea să-și așeze cetele de Turcmeni, de cari erau însoțiți, pe un «*iurt*». Așezarea acestor familii în număr de 10—20.000 s'a făcut sub conducerea lui *Saltuk-dedè*, în anul 1263; venind din Nicomedia, prin Scutari s'au stabilit în Dobrogea.

Bizuindu-se pe numărul și vitejia acestora, un fugar selgiucid, *Aseddin Keikarus*, care fusese constrâns de fratele său Rokneddin Kiligiarslan să se refugieze în Constantinopol și să-i lase acestuia tronul, concepù planul, — sub influența lui Ali-Behadâr, — să pună mâna pe tronul împăratului din Constantinopol. Trădat de un Grec, confidentul său, Assedin Keikavus împreună cu familia lui și unii sfetnici este aruncat în închisoare, iar alții sunt uciși în grele chinuri.

Din îndemnul lui Rokneddin Kiligiarslan, fratele lui Aseddin, *Berkeșan*, șeful Tătarilor din Kipciac, trecù Dunărea pe gheață și înaintă până sub zidurile Constantinopolului, de unde luă pe Aseddin care fugise la Ainos. Intorcându-se înapoi cu dânsul, Berkeșan transportă cu el în Crimeia toată colonia turcească din Dobrogea 1).

Cu armate numai, Turcii intrară mai înainte de anul 1389, anul luptei dela Cossovo, în Dobrogea și pe lângă țărmurile Dunării lângă Silistra și Nicopole 2).

Hammer, crede că în anul 1391, după ce *Tokatmitci*, hanul Tatariei mari, fusese zdrobit aproape cu desăvârșire de către Timurchan, iar țara sa distrusă, avù loc năvălirea Tătarilor din Kipciac, pe amândouă părțile Dunării, în Basarabia și în Dobrogea 3).

(În 1417 sultanul Mahomed, în campania pe care o întreprinde împotriva lui Mircea, întărește localitatea *Ieni-Saleh*, lângă satul românesc Ienisala de astăzi, în marginea lacului Razim și în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagzim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odată cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc, ca și a Nicopolei mici sau Turnului. În aceste cetăți se așează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor, cu timpul începù să se desvolte o viață specială care avù ca urmare o înmulțire a elementului turcesc 4).

Invaziunea lui Vladislav, regele Ungariei, în 1444, terminată cu grozava înfrângere dela Varna, făcând vizibilă slaba pozițiune a Turcilor în Bulgaria răsăriteană, sugeră ideia unei puternice colonizări cu elemente musulmane.

Această colonizare, începută pentru ținutul Filipopolului și a Stara-Zagorei cu coloniști din provincia Saruchan a Lidiei, în vremea sultanului Murad I (1362—1389) și continuată sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopol și Stara-Planina, s'a întins treptat-treptat și dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunării, coprinzând astfel și fostele posesiuni de odinioară ale lui Dobrotici. Colonizarea pornită din motive strategice a avut ca urmare formarea unei mase compacte de populațiune turcească în regiunile pomenite, înăbușind și stânjenind desvoltarea istorică a populațiunilor printre care s'a introdus acest nou element străin 5).

Andreas del Palaggio, un martor ocular al luptei dela Varna, ne înfățișează această provincie ca un «desertum», pustiu, care nu trebuie interpretat în sensul unei lipse desăvârșite de populație ce totuși exista în număr mic, fiind formată din Vlahi, Cumani, Greci și Bulgari. Chiar după 1444, colonizarea turcească nu era încă așa de puternică, căci *Donado da Lexze*, care ia parte la expedițiunea dela sfârșitul lui Martie 1476 împotriva lui Ștefan cel Mare, arată că drumul dela Varna și până la Dunăre, l-a făcut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatece și nepopulate. Expediționarii erau nevoiți să facă săpături în nisipul de pe marginea mării, pentru ca să-și potolească setea cu apa ce ieșea în acele găuri; să-și acopere caii și vasele în care-și preparau mâncarea, împotriva lăcustelor cari erau așa de multe, încât formau nouri ce întunecau soarele, iar când se așezau jos, le rodeau steagurile, sacii de merinde, etc. Drumul nu-l făceau decât în timpul nopții 6).

Alături cu acești coloniști turci, aduși din Anadolia, au mai fost așezați în Dobrogea și Tătarii din părțile sudice ale Basarabiei și din nordul Mării-Negre, cu cari s'a mai colonizat regiunea Vardarului, a Zagorei bulgare — Sagra Turcilor — șesul întins *Filibes* (Filipopole), câteva districte din Tesalia și regiunea Uskiubului (Scopiei).

Așezându-se la Dunărea de jos și în Dobrogea, Tătarii erau de cel mai mare ajutor sultanului în toate expedițiunile războinice, căci ei trăiau despărțiți de grupul cel mare tătäresc, într'un fel de

neatârnare, călcând și prădând mereu hotarele vecine. Dobrogea întreagă devine la începutul acestui veac, împreună cu sudul Basarabiei, o raiă tătărească. De aceia era sistematic pradată nu numai țara dintre Prut și Nistru, dar chiar și aceia până la Sret și la Nord până la Hotin 7).

× Dela începutul veacului al XVI-lea, izvoarele polone mai cu seamă, încep a-i pomeni, sub numele de *Tartari Dobricen* și *Tartari Dobricenses*, ca atacând și pustiind marginile acelei țări. În numărul celor 30.000, cari năvălesc în Polonia la anul 1512, se cuprind și *Tatari Dobrogeni*. Aceștia din urmă erau aduși din *Chersonexul Tauric* și trei mii dintre dânșii, neocupați cu altă ceva, nu se țineau decât de prăzi și jafuri 8).

Până la creierea beglerbegatului de Silistra, Tatarii din Dobrogea ca și cei din Bugeacul Basarabiei sudice, țineau de beglerbegul de *Rumelia*. Tătarii dobrogeni deci nu aveau o organizațiune independentă ca cei din provinciile hanului, ci erau supuși direct administrațiunii otomane 9).

Relațiunile de călătorie de pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, ne arată în unanimitate, că majoritatea populațiunii ținutului de care ne ocupăm, era formată din *Turci și Tătari*, ce locuiau cu deosebire mijlocul Dobrogei, începând din regiunea Babadagului mai cu seamă, și continuându-se astfel până în regiunea Deliormanului și mai departe în Bulgaria răsăriteană. După toate probabilitățile și după resturile satelor tătărești de astăzi, Tătarii locuiau mai cu seamă ținuturile de stepă, iar Turcii părțile mai păduroase sau pe litoralul Mării Negre, împingând spre Dunăre populațiunea românească, care începe să fie și ea pomenită mai des la începutul veacului al XVII-lea.

Paul Giorgiu, care călătorește prin 1590, ne dă o interesantă descriere a Dobrogei. După ce arată că această regiune este șesă și fără nici un fel de vegetație arboriferă, — din care cauză locuitorii se servesc de tizic ca să facă focul — și după ce face cunoscut că se simte o mare lipsă de apă, trecând la descrierea etnografică, adaugă că această țară e locuită pe malul mării de creștini, în ținuturile: Charar, Maluch, Costanza, Mangalia, Irosto, Balcic și Varna; în Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello și Galatta locuiau și creștini și Turci, afară de Balcic unde se aflau numai creștini; mijlocul provinciei «in terra ferma»,

7
îl ocupau Turcii în următoarele ținuturi: Zatchio, Baba, Carassui, Cassasui, Pastarghi și Provadia.

Din aceasta rezultă că regiunea interioară a Dobrogei, dela Babadag în jos și până la Bazargic, era ocupată numai de elementul turco-tătar.

După ce Paul Giorgiu arată că cunoaște bine Bulgaria și starea creștinilor de acolo. de oarece a călătorit mult, — «cu care prilej am dobândit în acea parte cunoștințe despre țara Bulgariei și despre situațiunea creștinilor, ca și despre obiceiurile turcești» — spune că starea elementului creștin, anterioară anului 1590, nu mai era aceiași și după această dată. Viața cumpătată de mai înainte a ienicerilor începuse a fi uitată și părăsită, iar în locul ei apăruse traiul comod și plin de plăceri al familiei, din care cauză creștinii începuseră a fi apăsați de grele dări «afară de muncile pe cari erau obligați să le îndeplinească». Mai constată că «ienicerii, de cari sunt pline toate satele și ținuturile din Bulgaria» erau mult mai numeroși în 1590 decât mai înainte, când numărul lor era foarte redus ¹⁰).

Informațiunile lui Paul Giorgiu sunt completate de alte știri x din anul 1596, printre cari cu aceia a lui Marcq-Venier către dogele de Veneția, în care se spune că, sub conducerea unui frate al hanului tătarăsc, s'au așezat în Dobrogea 40.000 de Tătari ce trăiau numai din prăzile pe cari le făceau în ținuturile vecine. Acești Tătari întăriau numărul locuitorilor Turci, — «*Türggische Inwohner*» pe cari vești din 1587—1599 ni-i indică în mod foarte precis ca locuiau în Dobrogea, unde erau atăcați de Cazaci, care-i luau și pe ei în robie, cum s'a întâmplat în 1587, când Babadagul, «castel turcesc», a fost distrus de către aceștia, iar tot ceiace s'a găsit, împreună cu copii și femeile, a fost luat de năvălitori ¹¹).

Dousa, în anul 1597, în drumul spre Constantinopol, trece pe la Ismail, oraș foarte bogat în pescării, relatând că a văzut «sate multe unde oamenii locuiesc în bordeie subterane»; sate locuite «de oameni foarte urâți cu un caracter nestatornic, viclean și prefăcut».]

La înapoiere călătorul, urmând drumul pe uscat, vede în părțile Provadiei creștini ce locuiau în niște case în cari puteau să intre numai pe brânci.

Trecând pe la «Bazargicum» în vreme de iarnă — era l. 12 Decembrie — își urmează călătoria în tovarășia unor Turci, ș

după ce străbătù orașul *Carasu*, cam pe unde e *Megidia* de astăzi, intră în câmpia întinsă pe cari locuitorii o numeau «*Tatarski pole*».

Numele deci arată ca locuitori pe Tătari în aceste părți.

Ajungând la «*Babam*», *Babadag*, nu-i găsește decât ruinele de oarece o năvălire a Cazacilor, în 1587, îl distrusese cu desăvârșire.

De aci prin satul *Monaster* (Mănăstirea sau Niculițelul de mai târziu) nume ce ar indica un sat de creștini — trecù Dunărea pe la «satul *Obluczica* sau cum îl numesc Turcii, *Saczy*» (Isaccea). 12).

«In câmpurile cele întinse ale *Dobrogei*, peste Dunăre, ce se întind dela Marea-Neagră spre Ungaria, și dela Dunăre până la *Provadia* Bulgariei, pe unde este locul de trecere al ambasadurilor și negustorilor Poloniei, când se duc la Constantinopol, sunt așezați cu locuința *in dese, dar mixerabile sate, peste șase mii de Tătari, amestecați cu Turci*, indatorați de a sta gata la orice poruncă a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste, sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice».

Această scurtă descriere etnografică a *Dobrogei*, din 1599, ne arată în mod precis prezența elementului turco-tătar acolo. 13).

În preajma anului 1600, e vorba în *Dobrogea* de o populațiune, sau mai bine zis de o categorie militară, formată din «*Acanzii*», cari după afirmațiunile scriitorului «sunt agricultori» și obligați în acelaș timp, în virtutea unor anumite scutiri, să ia parte la războaie.

Alături de dânșii se mai găseau încă vreo 2000 de «*Gibeli*» adecă oameni îmbrăcați în zale, locuind «la ruinele zidului care se întinde în regiunea *Sogdiana*, dela orașul *Silistra* și până la *Constanța*, care este la Marea Neagră» 14).

In legătură cu aparițiunea *Achingiilor* la marginile împărăției turcești și deci și în *Dobrogea*, *Drinov* crede că această așezare de elemente militare cu caracter de populațiune stabilă în sate, cu gospodării și familii întemeiate, datează din timpul sultanului *Murat II* (1574—1595). In a doua jumătate a veacului al XVI, ienicerii înmulțindu-se în mare număr și atingând cifra de 30—40.000, au început să se răscoale și să facă tulburări în Constantinopol. Sultanul s'a hotărât atunci ca să îndepărteze aceste elemente turbulente din reședința sa, fixându-i mai cu seamă în provinciile de margine, unde ei au început să se căsătorească și în vremurile de pace au început să se îngrijească de hrana familiilor lor și de întreținerea gospodăriilor. De atunci datează așezarea unui număr de ieniceri, ca populațiune stabilă, în *Dobrogea*, *Deliorman* și *Gorilovo* 15).

Tătarii din Dobrogea, mai mult decât Turcii, erau foarte temuți în ținuturile vecine, din cauza sălbatecului obicei de a lua și robi, pe lângă jafurile ce le făceau. Nu sunt puține veștile dela sfârșitul veacului al XVI și începutul celui de al XVII, cari povestesc pomenind cu groază numărul mare de robi luați de Tătarii dobrogeni, robi cari se găseau din belșug în Dobrogea, ajungând de aci până și în casele publice din Constantinopol. Străbătând toate informațiunile din această epocă, adică sfârșitul veacului al XVI și începutul celui următor, constatăm că elementul turco-tătar se menține neîntrerupt în Dobrogea, ba chiar se înmulțește, fără ca totuși să putem ști măcar cu aproximație care va fi fost numărul pe care-l atingea, din cauza variatelor cifre pe cari le găsim în izvoare ¹⁶).

(Dintre cele două categorii de Tătari, *Gebeli-Tatar* și *Motras-Tatar*, cari locuiau în Dobrogea, cei dintâi incasau dela robii aduși în această provincie o dare numită «*ispenge*», dare care mai târziu a fost trecută în folosul vistierii țării ¹⁷).

Bazargicul ne apare în 1612, la negustorul italian *Tommas Alberti*, ca un oraș de Turci — «*città dei Turchi*», — fără ca să mai avem dela dânsul alte informațiuni etnografice despre Dobrogea, deși din enumerarea unor localități ca «*Carages*» «*Bulbul*», «*Karadschik*», prin care a trecut călătorul, se vede caracterul particular turanic al unei părți din provincie ¹⁸).

În luptele cari se dau în anul 1624 între Șahinghirai, unul din hanii tătărești din Crimeia, și Cantemir, un alt șef tătăresc, după ce primul pustii cu Tătarii săi malurile Dunării, Akkermanul, Chilia, Ismailul și Giurgiul și voi să pună mâna și pe Babadag, îi apărură înaintea Cantemir cu 30.000 «*Tătari din Tataria dobrogeană și din regiunea dobrogeană*» și-l bătură atât de cumplit, încât Dunărea curgea sătulă de sânge tătăresc ¹⁹).

Cel care ne înfățișează în mod complet și cu multe și foarte interesante amănunte Dobrogea la mijlocul veacului al XVII, este călătorul turc *Ewliia Celebi*.

Insemnările lui au servit ca izvoare foarte prețioase lui Hammer pentru istoria imperiului otoman și prin urmare autenticitatea și bogăția informațiunilor lui nu pot fi puse la nici o îndoială, avându-se în vedere că Hammer a fost un adânc cunoscător al istoriei turcești, al limbilor orientale și un sigur stăpânitor al tuturor izvoarelor ce-l călăuziau în această materie ²⁰).

Plecând dela Constantinopol în anul 1651 și trecând prin

Cecmegeaua mare și mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Novo-Selo, Provadia, Şumen, Razgrad, Rusciuc, Giurgiu, și apoi prin Şistov-Nicopole, se întoarce la Silistra.

Ceiacce ne povestește, atunci când face călătoria prin Dobrogea, este foarte prețios pentru a ne putea da seama de înfățișarea etnografică a provinciei de care ne ocupăm.

160 Mangalia îi apare ca «un mare port», ca un oraș foarte vechiu văzându-se și atunci la poarta orașului fundamente de cetate și ca un oraș «frumos și înfloritor», Erâ «vacuf» (proprietate eclesiastică), fiind reședință de plasă, — cazâ —, cu paia (un venit de trei sute de acele), și făcea parte din vilaietul Dobrogea-Silistra. Mai avea *serdar* comunal (comandantul ienicerilor); *muhtesib* (în vechime primar și șef de poliție, acum perceptor); și *subașă* (agent însărcinat cu strângerea dijmei). Populațiunea orașului era formată din mulți negustori ce trăiau în case solide de teama Cazacilor.

Alături de acești negustori — a căror naționalitate n'o putem ști — se aflau mulți Greci și Evrei. Majoritatea *aianilor* o formau *Laxii* «ai căror părinți au fost robi».

Multe procese se ivesc mai cu seamă între Lazi și Evrei, cari se judecă după legile șeriane. Orașul are o geamie «cu mulți credincioși», cum nu e alta în aceste părți, șapte școli primare, trei hanuri, vre'o trei sute de prăvălii, un mic *bezisten*, (prăvălie pe ambele laturi ale străzii, deasupra căreia există un singur acoperiș), o baie mică, șapte cafenele, vre-o 300 depozite lângă port și alte localuri, Mangalia fiind un centru comercial.

Numărul prăvăliilor, magaziilor și școlilor nu e exagerat, căci mai departe el adaugă că «în raport cu orașul, prăvăliile sunt puține, căci portul e mare și se expediază prin el cereale pentru Constantinopol». În împrejurimile lui sunt vii și grădini, iar în partea vestică se află chiar o *techea*, «Mucharem Babâ», casă de rugăciuni a călugărilor derviși.

După ce descrie satul *Giuiumbii*, ce era zaimlic (proprietate feudală) cu o sută de case și o geamie, *locuit numai de musulmani*, și unde apa se scoate cu caii din puțuri adânci de optzeci de coți, ne spune ceva despre productivitatea Dobrogei, unde bună-dară, dintr'o kilă se recoltează 50—60, ceiacce face ca populațiunea să nu refuze plata zecimilor «zainiilor».

În privința populațiunei Ewliia arată clar, că după ce Baiazid a cucerit aceste părți dela Bulgari, Valahi, și Moldoveni, coloniză

aici soldați tătari din Anadolia. Din încrucișarea acestor soldați cu Valahii au rezultat *Citacii*, cari în vremea călătoriei lui, locuiau mai cu seamă interiorul Dobrogei. Limba acestora prezintă particularități pe cari Ewliia, desigur un bun cunoscător al limbei turcești, le găsește mult deosebite de limba comună turcă *).

(Ewliia Celebi face deosebire între «*dobrogeni*» și «*deliormanlii*», cari, deși voinici și curagioși, totuși sunt «popoare deosebite». Tătari nu par să fi fost nici unul din aceste două neamuri, de oarece el face totdeauna mențiune când e vorba despre aceștia.

(«*Kiustendje*», în care suntem duși acum, nu e un oraș prea bogat și prea frumos, de oarece a fost de multe ori prădat de Cazaci. Este cază, depinzând de Cerna-Voda din vilaietul Silistrei, având o sută cincizeci de case acoperite cu olane și scânduri subțiri, cu încă o mahala, o geamie «mică dar frumoasă» lângă port și câte-va prăvălii. Năvălirile tătărăști umpluse de groază pe locuitorii târgului. Tradițiunea pe care o întrebuițează Ewliia ca izvor informativ, spune că s'a săpat aici un val, ce lega Cerna-Voda cu Constanța, transformând astfel regiunea Babadagului, Tulcei și localitatea Beștepe într'o insulă. Cu piatra acestui val au fost clădite satele din apropierea lui.

Dela «*Kiustendje*» spre «*Karaharman*» se trece printr'un sat tătărăsc — numele nu ni-l indică — compus din două sute de case cu geamie și meșid.

(*Caraharmanul* — care după Ewliia Celebi își are numele dela «*harmanul*» sfântului Sarâ-Saltâc Bei, a fost odinioară port. Cetatea așezată pe malul mării «la brațul Dunărei», avea o formă pătrată lucrată în piatră, întărită cu șapte turnuri de tipul «*balamez*» (calibru mare), cu o circumferență de o mie de pași, coprinzând în mijlocul ei numai douăzeci de case, fiind clădită ca să apere aceste părți de atacurile Cazacilor. — «De când s'a făcut această cetate,

*) Aceste expresiuni sunt: *heșer* = pepene galben; *heșerca* = pepene verde; *ciogaci* = soare; *calaic* = roabă; *cavra* = adă (imperativul dela a aduce); *paital* = mânz; *paitala act* = adapă mânzul; *copain* = limba ta; *napain* = ce să lucrez; *defche* = fata unei roabe; *meecli* = ciumą; *biurec* = căciulă; *o'c beni* = așteaptă-mă; *aidi ver* = spune-l; *ociac* = foc; *chioin* = vatră; *ociac cavra* = adă foc; *keremec* = ilicul tău; *aidi vereim* = să-l spun; *seleam aindăm* = salut vouă. *ciorbagi ne aiar aida* = spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale; *takirle* = cu amânare; *șikiast oldum* = m'am îmbolnăvit; *vundum clonu dâr* = mânzul iepei mele; *paital djedî* = stuful cailor; *cidi câr* = e bun; *cadelmi mcrrat* = nume de om.

aici și la Babadag nu se mai ivesc Cazaci». — Orașul făcea parte din cazaua Babadagului, vilaetul Silistrei și avea trei sute de case «acoperite cu olane și scânduri subțiri, o geamie lângă port și șaptezeci până la optzeci de hanuri negustorești pline cu tot felul de mărfuri».

Clima e grea, apa se bea din Dunăre, căci unul din cele cinci brațe ale ei, cel mai mic, care se presupune să fi fost făcut din timpul dominațiunii creștinilor, e al Caraharmanului.

Spre Babadag, se trece prin satul *Cicrâcci*, bogat, având o sută de case, cu geamie și cu zaimlic și renumit pentru pepenii buni și gustoși cari se cultivă aici ²¹).

Descrierea «marului oraș Babadag», după Ewliia Celebi, e foarte interesantă și ne arată că și în el, ca și în celelalte părți ale Dobrogei, elementul mahomedan era cel mai numeros. Orașul deși fusese de mai multe ori atăcat și devastat de Cazaci, totuși avea acum o populațiune așa de numeroasă — numărul nu ni-l dă — încât pentru trebuințele acestei mulțimi era nevoie de trei geamii, multe *mescide*, sau case de rugăciuni în cari Vinerea nu se oficiază nici un serviciu, trei seminarii, douăzeci de școli primare, opt hanuri, trei băi publice, vre-o șaptezeci particulare, trei sute nouăzeci de prăvălii fără bezisten. Cele mai multe din aceste prăvălii erau «latinești», adică raguzane, și în ele se vindeau stofe, arcuri și săgeți. Avea opt cafenele, câteva tăbăcării — credem că erau deasemenea raguzane — și unsprezece techele (schituri) pentru derviși.

Prin urmare un mare centru comercial și religios. Orașul cuprindea trei mii de clădiri cu un etaj, apoi saraie înalte cu două etaje, și alte case. El era reședința cadiului spahiilor, a serdarului ieniceresc, al șeikul — islamului, a nacâbului șerifian (reprezentantul șerifilor din Meca), a muhtesibului și a chehaiei comunale. Ca produse particulare Ewliia amintește «strugurii, pânea albă, laptele acru și mustul pe care-l beau *Tătarii* și care e renumit».

Orașul era întărit la apus cu o mică cetățuie rămasă neisprăvită, iar la răsărit de cetatea Enisala «unde trăesc numai ciobani».

Babadagul era *has* de pașă și voivodalâc *).

Satele cari intrau în circumscripția lui erau în număr de o sută **).

*) Venit particular al Sultanului cedat de acesta vreunui vizir sau altcuiva (?).

**) Călătorul notează următoarele sate prin care a umblat ca să ia produse: Hergheledji (?), Siubiulilas (?), Chiuciuc-Sară (?), Dolic (?), Sapangia (Saban-gia), Agighiol (Hagighiol), Sarâ-nasuh (Sari-nasuf), Cara-Habil (Caraibil), Ahmed-

Multe din aceste sate, deși au fost părăsite de musulmani în repetite rânduri în timpul războaelor, există cu aceleași numiri și astăzi. Ele ne dovedesc și mai mult, prin caracterul lor turanic, că dela început au fost întemeiate de populațiune musulmană, care s'a așezat cea dintâi într'o regiune goală și nepopulată, după cum am văzut că apare centrul Dobrogei la sfârșitul veacului al XV-lea.

Creștini se pare că existau în orașelul *Astrabad* care, întins la poalele unui deal, era reședința agalei ienicerilor și a subașei, având grădini, vii, cinci sute de case frumoase cu olane și scânduri subțiri, hanuri, cârciume, bragagerii. Musulmanii erau puțini. Orașelul avea «*multe biserici*».

De aici prin «sate înfloritoare și bogate» se ajunge în orașelul *Cara-Muratlii*, așezat într'un șes întins, și locuit numai de Tătari, cu o mie de case, o geamie acoperită cu scânduri subțiri, două hanuri, zece prăvălii și trei școli primare.

Un alt orașel în interiorul Dobrogei e *Carassu* (azi *Megidia*) care își trage numele dela mlaștinile ce se formează pe vale când

---

Facă [între Caraibil și Calica, acolo unde se termină dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, în marginea bălților ce se desfac din lacul Razim și unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc. Insemnat *Ahmed faki* în acelaș punct se află și pe harta: *Zur Übersicht der Kriegs-Operationen zwischen den Russen und den Türken*. Ein Auszug aus dem Generals Chatof Karte in IV Blättern, St. Petersburg 1854]; *Tatar-Ceamurli* [Ceamurlia?] *Sarâghiol* [Sarighiol], *Concaz* [Congaz], *Hagilar* [Hagilar], *Tereselnic* [Trestenic?], *Nalbant* [Nalbant], *Cazâl-Hissar* (?), *Camber* [Camber], *Armutli* [Armutlia], *Karca* (?), *Bas-Chiupriu* (?), *Bahsais* (?), *Hinelii* [Cineli], *Atmagea* [Atmagea], *Ciucurlu-ova* [Ciucurova], *Catalâ-Dere* [Cataloi?], *Eschi-Baba* [Eschi-baba], *Csigtai de sus* (?), *Csigtai de jos* (?), [în traducere românească, *Gargalâc de sus*, *Gargalâc de jos* {traducere românească, cele două *Gorgalâce de astăzi*, *Demlicu de jos* {traducere românească?}, *Deli-Ali* (?), *Sinelii* (?), *Liufți-Bey* (?), *Turco-Ciamurli* [una din Ceamurliile de astăzi], *Aiclâ-Bey* (?), *Arnautlii* (?), *Hagi-Ivaz* (?), *Cazâldja-Veli* (?), *Casâmdja* [Casimcea], *Caciamac* [Caciamac], *Eschi* (?), *Cudji-Bey* (?), *Uzun-Inchan* (?), *Tarac-Sofu* (?), *Culeli* (?), *Ghevgherlii* (?), *Chirecilic* (?), *Ciuncari* (?), *Caradjic-chioi* (?), *Orașelul Ester-Buiuc* [poate Esterul], *Pazarlii* [Pazarlia], *Bilial Câșla* (?), *Dana-Hagi* (?), *Orașelul Kara-Muratlii* [Caramurat], *Chiustelii* (?), *Carastai* (?), *Durhanlar* (?), *Hodja-Ali* (?), *Cara-Cuiuului* (?), *Cicrâcci* [Cicrâcei], *Seih-Aman* (?), *Aș-Taș-Agâl* [Tașaul?], *Sucara* (?), *Taș-Agâl* [Tașaul], *Arnautlii* (?), *Mustah-Fazân* (?), *Caraharman-Cale* (?), *Sultan* (?), *Carapilitlii* [Carapelit], *Iuvagi-Abdulari* (?), *Techeri-Verdi* [Tariverdi], *Cogelac* [Cogelac], *Aidân* (?), *Sarâchioi* [Sari-chioi], *Caranasuh* [Caranasuf], *Casaplii* [Casapchioi?], *Diughengii* (?), *Sofulari* (?), *Gani-Budjal* (?), *Cașaman-Ienisala-Cale* [Enisala?], *Iaila* [Iaila], și *Inchan-Ceșme* [Inan-Cismê].

se revarsă Dunărea, făcându-se «apa neagră». Orașelul avea o mie de case «acoperite cu olane și scânduri», o geamie «mică dar frumoasă», o baie, șapte școli primare, șapte depozite de apă pe care o primeau printr'uu canal ce venea din Dunăre, două cafenele, două prăvălii cu vopsele și alte vre-o 40—50 prăvălii, fiind împărțit în trei mahalale. Segăseau și multe femei cântărețe «ghivendii», ce umblau din casă în casă și cântau, obicei care nu se socotea ca rușinos. Multe căsnicii s'au stricat din această pricină fără ca totuși această deprindere să se poată stăvili.

Mergând mai departe spre sud prin satele *Biulbiului* (azi Biulbiul) *Farnadjic*, (?) *Diughendjilar*, (?) *Ciardaclii* (?) și *Casaplui* (?), Ewliia Celebi trecu în ținutul Bazargicului ²²).

✓ In 1654 *Paul de Alep*, observă la Constanța, în Dobrogea, că această țară a fost colonizată după supunerea ei cu *Tătari mahomedani*, adică *Turcomani din Asia*, în locul creștinilor alungați de aici de sultanul Mahomed. Coloniștii proveniau din Caramania și părțile Alepului. Așezarea noului element străin s'a făcut «ca să întărească malurile Dunării, în contra inamicilor săi creștini, căci e o provincie mărginașă, și ca să întărească hotarul Rumeliei care e opusă Dunărei, Moldovei și Valahiei. Toate locuințele lor (ale coloniștilor) sunt pe malurile Dunărei și sunt clădite din lemn și trestie» ²³).

✓ Străbătând Dobrogea, în drum spre Constantinopol, ambasadorul regelui Poloniei, *Palatinul de Kulmie*, pe la anul 1677, menționează mai întâi Isaccea, unde cea mai mare parte din locuitori sunt *Greci, Armeni, Bulgari, Evrei și Turci* «având două moschei acoperite cu plumb, multe prăvălii sărace și unde «nu se văzură în oraș sclavi» de oarece fuseseră ascunși.

După ce rămase o zi [10 Iulie] «lângă un sat numit *Catana* (poate Cataloi), între munți» intră în Baba, oraș care avea patru moschei și o mulțime de case zidite «orașul fiind destul de mare, așezat între munți, dar fără ziduri, și nici întărituri împrejur» Străzile erau pavate, dar strâmte. În oraș se găseau mulți sclavi; însuși călătorul nostru cumpără unul.

«In acest târg se vede Marea Neagră». Dincolo de oraș «este un mic pârâiaș unde se trece pe un pod de piatră; de acolo începe regiunea Dobrogea, unde sunt două sute de sate în cari locuiesc Tătarii. Sunt o sută cincizeci de boeri... pe cari ei îi numesc *timari*; ei sunt aici câte-va mii pentru ca să prade și să ia robi».

Biblioteca Jud. C-1
699.537
Reno

Până la Bazargie străbătù următoarele localități: «Mouftou
 conslasi», «Inanchari» de unde trecù prin mijlocul unui sat de Tătari
 numit «Stairweti» și de aici prin «Carasopt» așezat pe lacul «Ca-
 rayon», nu departe de Marea Neagră, prin «Usounalymari», «Cctnale»
 «Fagimusli» sat care aparținea fratelui vizirului defunct și unde se
 găsea o frumoasă moschee și un palat frumos sau serai și mult
 vin. Deaci se îndreaptă către regiunea Deliormanului.

× Toată regiunea Dobrogei, adaugă el, e lipsită cu desăvârșire
 de pădure și apa se găsește cu foarte multă greutate ²⁴).

× In aceeași vreme *Cornelio Magni* nu cunoaște în Dobrogea
 decât pe Tătari ²⁵).

Cantemir, printre informațiunile pe cari le dă asupra Dobrogei
 adaugă că: locuitorii ei sunt de origină Turci și au venit aici din
 Asia, dar astăzi se numesc Citaki și sunt renumiți prin singulara
 lor ospitalitate ²⁶).

× *Cantemir* relatează, un fapt, povestit de găzduitorul lui din
 satul Alibegu [Alibei-chioi], care ne arată până la evidență că
 creștinii trebuc să fi fost numeroși în Dobrogea, de oarece sărbătorile
 creștine erau observate chiar de către Turci. Acest turc bogat îi
 istorisește lui *Cantemir* că ei serbează pe Sf. Foca, de oarece se
 pomenește din străbuni că într'un an Turcii au trimis în acea zi
 la lucru «pe lucrătorii creștini», deși aceștia au refuzat la început
 să lucreze în acea zi, și că au fost aprinse carele cu grâu la în-
 toarcere spre casă, de către un om bătrân. Focul a mistuit nu numai
 acele care încărcate, dar întinzându-se mai departe au ars și grânele
 cari erau cărate acasă.

De atunci și Turcii serbează, cu aceeași religiozitate, ca și
 creștinii sărbătorea Sf. Foca *).

× Iubitorul de antichități *La Mottraye* cunoaște în trecerea lui
 prin aceste părți la anul 1714 «*Çarassou*», sat mare «unde cumpăra
 dela un grec două medalii», apoi *Alibechioi* «alt sat mai mic»
Codgiali, «care nu este mai mare: toate trei cu case rele» și *Baba* «târg
 mare și frumos» de unde, lăsând drumul care duce la Isaccea spre
 stânga, trecu prin Tulcea «sat așezat pe o ridicătură, la picioarele
 căreia este un mic fort cu șapte turnuri, tocmai pe un braț al

*) *D. Cantemir, Istoria imperiului otoman*, București 1877 pag. 309 nota 123.

Această legendă circulă și astăzi printre Românii din Dobrogea, căci am
 auzit-o și eu povestită de un Român în Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea, care era
 originar din satul Calica, acelaș județ.

Dunării...» Nedându-ne nici o informațiune mai precisă asupra populațiunii dinspre Dobrogea, se îndreptă în călătoria sa, mai departe la Ismail ²⁷).

× Inșirând localitățile *Tultxin, Babbadach, Kaybaly, Danna-Kew*, și *Kabady* din provincia dobrogeană, prin cari a trecut în anii 1737—1738, și raportându-se la populațiune, *Jean Bell d'Antirmony* adaugă că «Bulgarii urmează ritul grecesc și locuiesc cea mai mare parte în sate; orașele în general (e vorba în acest loc de Tulcea) sunt locuite de Turci».

Față de alte informațiuni etnografice din aproape aceiași vreme din cari rezultă că satele Dobrogei coprindeau o puternică populațiune rurală musulmană, aserțiunea călătorului pomenit mai sus ni se pare nu tocmai întemeiată, ci superficială.

× Prin *Bulbuler, Karamer, Giuvemler, Michmandar, Mangar, Bolgar, Bosmanzé, Bulbuler*, «sat care este turcesc» își face drum *Boscovich*, în provincia noastră la anul 1762. Intâlnind localitățile *Karasu* și *Lefzé* ajunge la *Baltazichioi*, sat care avea două grupuri de case: «în una din aceste grămezi locuiesc Turci și în cealaltă creștini Bulgari»:

Trecând printr'o câmpie necultivată, acoperită cu scaeți și cucută de înălțimea omului, ajunge la *Sara-Kioi* «sat creștin». În drumul spre *Măcin* întâlnește satele *Dagachioi* «sat mare compus din trei sute de case, atât Turci cât și Bulgari» *Taschburun* «format din cinci zeci de case turcești și bulgărești» și apoi o localitate pe care n'o numește și ai cărei locuitori «vorbiau limba valahă», și *Jenikioi* «un cătun de cincizeci până la șaizeci de case».

Pe malurile Dunărei găsește un sat numit *Mocrova* care «în limba slavă înseamnă umeda», diferite *Oiftilik*-uri și în sfârșit «*Maczin*» cu «case bune și câteva moschee cu minaretele lor ²⁹».

* * *

Urmărind mai departe în veacul al XVIII, soarta acestui element în provincia dobrogeană constatăm că el se menține în mod precumpănitor. Pe unele hărți geografice întâlnim însemnat peste întreaga provincie: «*Tatars de Dobrutx*» sau «*Dobruxische Tatarei*» ³⁰).

× În 1793 *Tulcea* și *Isaccea* erau locuite numai de Turci și după cât reiese din informațiunile aceluiaș călător și *Sulina*, avea tot o astfel de populațiune ³¹).

La sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor, Dobrogea împreună cu populațiunea locuitoare într'ansa a avut foarte mult de suferit din pricina necontenitelor războaie dintre Ruși și Turci, cari începuseră încă din 1768. Locuitorii au părăsit-o în ne-numărate rânduri lăsând satele pustii; chiar cele cari mai rămăseseră populate erau foarte rari, așa că de-abia se puteau întâlni ici și colo la mari distanțe. Unele din satele părăsite fuseseră cu desăvârșire distruse, așa că atunci când cei plecați s'ar fi reîntors, trebuiau să le facă din nou ³²).

× După războiul dela 1828—1829 mai cu seamă, întreaga Dobrogea nu număra decât aproximativ vre-o 40.000 de locuitori, după ceia ce ne arată statistica marelui hărți rusești, unde satele sunt însemnate cu numărul de case pe cari le aveau atunci; unele din cele locuite poartă de asemenea indicațiunea dacă locuitorii erau creștini sau mahomedani.

Pe lângă aceasta avem indicate și localitățile rămase pustii după aceste războaie, putând astfel să vedem care era situațiunea populațiunei atunci. Ceia ce putem constata este că multe sate pe cari le-am văzut populate de Turci sau Tătari sunt acum pustii. Rușii au transportat cu dânșii, în cursul războaelor, din Dobrogea nu numai pe Bulgarii cari veniau aici fugind din părțile Bulgariei răsăritene, ci mai cu seamă pe Tătari cari veniseră odinioară în Dobrogea din părțile Crimeiei ³³).

∞ In 1850 «aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt osmanlâi — Turcii de rasă și de limbă...

«Turcii ocupau coastele Mării-Negre, Valahii malurile Dunării iar Tătarii interiorul. Tătarii alungați din Crimeia s'au stabilit în Basarabia. După căderea Ismailului au trecut Dunărea și au colonizat Dobrogea.

«In mai multe rânduri și în interval de 44 ani, au părăsit țara de 3 ori. Acei cari s'au întors după ultimul război, au ocupat cazalele cele mai fertile. Această colonizare a ținutului de Tătari, a dat Dobrogei numele de «Țara Tătarilor» ³⁴).

× Numărul Tătarilor cari au trecut Dunărea împrăștiindu-se în Dobrogea și în toată Bulgaria răsăriteană ar fi fost de 12.000 ³⁵).

× Harta etnografică a lui I. Ionescu, anexată la lucrarea sa «Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja», ne arată că Turcii locuiau, numai ei, în următoarele sate:

Adamkeulisé, Polouktscheu, Berindjé, Karaboik, Kokardjé,

Moultchou, Arakadjkeui, Isoufanlar, Talisman, Kobadin, Bogazcheui, Mourfatlar, Meemeltcha, Tatladjak, Touzla, Assitolikeni, Tchirgueuli, Lasmaa-lessi, Baltadjechti, Hirsowa, Saticheui, Anadolicheui, Palaz, Memet, Karaerman, Kassimtcha, Troumbetcha, Alifaki, Kaialider, Hadji-Omer, Eskibaba, Daoulcha, Kirgilar, Ak-punar, Yailla, Djafer-Islam, Akadin, Kerenik, Guetchetou.

Amestecați cu alte naționalități Turcii se mai găseau și în următoarele sate:

Kiatchpunar [jumătate Turci, jumătate Bulgari], Kiosséler [două părți Bulgari, una Turci], Alakmoutkoissi [jumătate Turci jumătate Tătari], Perikli [jumătate Români, jumătate Turci], Karanasiu [două părți Bulgari, una Turci], Kodjalak [trei părți Tătari, una Turci], Turkrimlik [jumătate Români, jumătate Turci], Ouroubey [două părți Turci, una Români], Karamak [două părți Bulgari, una Turci], Babà [o parte Bulgari, una Români și una Turci], Kafsanlar [jumătate Români, jumătate Turci], Kamena [două părți Bulgari și una Turci], Ortacheui [jumătate Români și jumătate Turci], Tcherna [două părți Bulgari, una Turci], Balabantcha [o parte Români, trei Turci], Teresenik [jumătate Români, jumătate Turci], Tchelik [jumătate Români, jumătate Turci], Gretchi [jumătate Români, jumătate Turci], Matschin [două treimi Turci și una Români], Frekatzei [jumătate Români, jumătate Turci], Toultscha [două părți Bulgari una Români și una Turci], Kischla [jumătate Români, jumătate Turci], Sakscha [o treime Turci, una Români și una Bulgari].

În al doilea rând după Turci, cei cari ocupau cele mai numeroase sate erau *Tătarii*. Ei se aflau, singuri în următoarele localități:

Idmis, Enibubal, Osmanfalul, Eskibulbul, Karakeui, Boaztchik, Deftchea, Dokouzolu, Umourlcha, Nadartcha, Alakap, Borlak, Kiortchisme, Kapoudji, Bilaltar, Danakesi, Karamourat, Kodjali, Sudgarali, Tchekirdschi, Kargalik, Kavaagik, Ister, Pazanli, Guelendjik, Tchatal-Orman, Kerechik, Terzicheui, Kartal, Tatar-Rimlik, Dugouindji, Inantchichmi, Koutchoukeui, Meemelcha, Karapellel, Saraince, Ariklar, Chemchiler, Koionpunar, Rahman, Ramazan, Kalfa, Aiguramet, Testemell, Kaniboudjak, Topalouo, Armoutli, Tatar-Petscheneki, Kongaz, Ienikeui, Hadjilar.

Amestecați cu alte naționalități, în afară de Turci, și cari s'au arătat mai înainte, Tătarii se mai aflau încă în satele: *Tariverdi* [jumătate bulgari, jumătate Tătari], *Kamber* [două părți Tătari și una Bulgari].

In general deci, gruparea Turcilor și Tatarilor, după cazalo (plăși) ar fi fost următoarea:

No. curent	NUMELE CAZALELOR	No. satelor	No. familiilor de Turci	No. familiilor de Tătari
1	Tulcea	9	105	—
2	Isaccea	11	183	—
3	Măcin	18	501	15
4	Hârșova	33	165	688
5	Baba	71	557	1,075
6	Kustendje	37	352	442
7	Mangalia	36	405	5
8	Balcic	84	620	—
9	Bazargic	89	1.192	—
	Total	388	4.800	2.225

Tătarii ca păstori erau mai mult nomazi, iar atunci când se fixau într'un loc formau sate compuse din colibe sau case mici, inalte de doi sau trei metri și construite din gard de nuele, lipite cu balegă de vacă. Acoperișurile erau în general din stuf sau pământ și numai prin părțile Tulcei se întrebuintau țiglele ³⁶).

✓ In 1856 Turcii locuiau în districtul Constanța următoarele sate și orașe: Kustendje, Anadolchioi, Pallas, Lasmalessi, Tekirgueul, Asidoluc, Mohkamedjé, Asandjé, Mourçatlar, Kubadin, Kocardja, Ienidja, Burandja, Adamkelisse, Jousufanlar, Multchova, Talisman, Bulutch, Arabadji.

✓ Tătarii se aflau în: Nadartcha, Alacapou, Omurtcha, Kendek-Karakeui, Mahmoudkeui, Idris, Eski-Bulbul, Eni-Bulbul.

✓ După războiul Crimeii, Tătarii cari luaseră parte la el, nemai simțindu-se bine acolo, au trecut în Dobrogea, întemeind orașelul *Megidia*, în onoarea sultanului Abdul-Megid, cu o populațiune de 12.000 locuitori. Ubicini, după izvoare rusești, evaluiază la 12.000 de indivizi numărul acelor care au luat parte în această nouă emigrațiune ³⁷).

In legătură cu această nouă așezare a Tătarilor în Dobrogea avem prețioasele mărturii ale unui martor care a participat la această imigrare.

Tătarul *Sulciman Menlibai*, care mi-a povestit cele ce urmează are vârsta de 75 de ani și trăește încă în satul Caraibil din Județul Tulcea. —

*

Povestitorul meu avea atunci vârsta de 10—12 ani și fusese născut în părțile Crimeii, unde după afirmațiunile lui, părinții săi aveau numeroase turme de oi și cirezi de vite.

Începând, după războiul Crimeii — după *buxgunul Crâmului*, cum spune el, — să se facă recrutări pentru oastea rusească și printre acești Tătari, cari fusese scutiți până acum de acest tribut către împărăție, Tătarii din Crimeia — din îndemnul și sub sprijinul moral și material al Turcilor, — s'au hotărât să se strămute în împărăția turcească.

Emisarii turci, au reușit astfel să determine un puternic curent de emigrare printre acești Tătari.

Transportați pe vapoare până la Constanța au fost debarcați în Dobrogea pe toamnă și apoi porniți în spre nordul Dobrogei ajungând spre sfârșitul lui Octombrie în marele sat găgăutesc *Beidaut*, unde cu ajutorul angăriilor, făcute de populațiunea creștină de prin împrejurimi, li s'a făcut bordeie în una din marginile acestui sat. În aceste bordeie au stat toată iarna aceea; iar tot ceia ce li era necesar ca lemne etc., erau aduse de către locuitorii creștini din satele megieșe, după porunca și în deaproape supravegherea administrațiunei otomane din Dobrogea. În primăvara anului următor au fost transportați tot de către Găgăuții din Beidaut și locuitorii satelor vecine, în cotul Bugeacului, adică în regiunea coprinsă între brațul Sf. Gheorghe și marele lac Razim, regiune care după mărturisirea povestitorului nostru, era aproape pustie, căci dela satele de astăzi Calica și Sarighiol cari existau ca sate mari locuite de Români, nu se mai întâlnea nici un sat acolo unde astăzi sunt localitățile: *Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac, Morughiol*; în Dunavate erau, după spusele lui, numai câteva case de *Mocani*, după cum puțini Români se găseau încă în Mahmudia, Beștepe și Malcoci.

Prislava avea 2—5 case și Părlita vre-o 10 locuințe de pescari.

Dealurile *Cuirace* erau acoperite cu meșelic, care se găsea deasemenea și pe înaltele dealuri Beștepe. Acolo unde e astăzi *Curcușul* și în partea de apus a satului Beștepe existau păduri mari.

Aduși în cotul Bugeacului, acești Tătari au fost așezați pe niște «*săliști*», întemiindu-se satele *Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac și Morughiol*, cari nu existau și sporindu-se prin prezența lor sărăcicioasele așezări dela Dunavete, Mahmudia și Beștepe. Pretutindeni unde s'au stabilit li s'au făcut bordeie și li s'au adus lemnele necesare, de locuitorii satelor Calica, Sarighiol, etc.

Statul turcesc li-a dat câte un bou de fiecare casă. Aşa fiind se prezintă ca întemeietorii satelor din acest ținut pustiu.

Când elementul românesc a început să se înmulțească și să se așeze în aceleași sate alături de ei, precum și Bulgarii cari începuseră să vină în acest colț de prin Beidaut, Babadag, Potur, Tătarii simțindu-se din ce în ce mai stingheriți în acest mediu de populațiune creștină, se ridicau ducându-se în «Dobrogea», adică în regiunea județului Constanța, în părțile Bulgariei răsăritene, sau chiar în mai îndepărtate regiuni ale împărăției turcești unde se simțeau mai bine într'o puternică masă turco-tătară.

Suleiman Menlibai, îmi adaugă, că ceia ce se vede astăzi în această regiune ca element tătar, este aproape nimic față de numărul mare care s'a așezat în acea vreme.

Aşa numai se poate explica prezența acestui element într'o regiune care era însemnată ca pustuită pe harta etnografică a lui I. Ionescu, în anul 1850.

Povestitorul nostru, observă, că alte transporturi de Tătari din Crimeia s'au așezat în «Dobrogea» adică în întinsurile județului Constanța.

Le Jean localizează elementul turec în valea Babadagului, în împrejurimile Hârșovei și în alte câteva puncte izolate, iar pe cel tătarăsc ni-l arată ca întinzându-se în centrul Dobrogei și scoborându-se foarte puțin la sud de valul lui Traian. Tătarii se ocupau foarte puțin cu agricultura; indeletnicirea lor de predilecție era creșterea vitelor ³⁸).

Ei stăteau sub ascultarea unui *han*, care-și avea reședința în *Tchiatal-Orman* ³⁹),—pe care însă Allard ni-l arată locuind în *Alcapo*—, și-și păstrau cadii lor proprii, nerecunoscând altă autoritate superioară otomană afară de aceia a Pașei-muchir din Rușciuc. În vremea când Peters făcea călătoria lui prin Dobrogea această autonomie nu mai exista ⁴⁰).

K. F. Peters cercetând Dobrogea între anii 1865—1867, arată că Tătarii locuiau regiunea pâraiașului Tașaul-Casimcea, care se varsă în lacul Tașaul la capul Midia, dealungul văii Carasù, întinzându-se chiar și la sud de această regiune și ocupând un ținut de 40 mile pătrate. La mare ajungeau la sud de Kara-Orman, amestecându-se cu satele bulgărești ce se infiripau atunci, dar foarte rar trăind cu ei la un loc, iar spre sud satele lor ocoleau limanul Tașaul și lacul Canara până la Palas. Granița vestică se lăsa 1 1/2

germană la răsărit de Hârșova, înconjura Allah-Bair, întâlnea Karasû la Cebilichioi și coprindea cu o cotitură mare satele dela sud-vest de Mahmudchioi, Spaapunar, Cocargea și altele.

Spre sud granița se întindea spre Bazargic în ținutul mahomedan și bulgar, îndoindu-se foarte nehotărât și dispărând înspre coastele mării.

Viscovich credea că emigrarea Tătarilor din Crimeia în Dobrogea ar fi atins cifra de 60.000 suflete, dintre cari jumătate au murit de boli, pentru combaterea cărora guvernul otoman s'a îngrijit să aducă doctori, stabilindu-i în centrele bântuite de epidemii.

Această emigrare tătărească a amestecat pe vechii Tătari cu noii coloniști ridicându-se astfel numărul populațiunei dela 200 la 500, pe o milă pătrată. Amestecul se putea observa mai bine în orașul Megidia, unde centrul era ocupat de vechii Tătari, ca negustori sau chiar agricultori, iar noii veniți locuiau în numeroasele colibe dela periferia târgușorului. Cei noi veniți s'au strecurat și s'au așezat în toate satele dela Măcin până la Rașova și dela Car-Orman până la Mahmudia ⁴¹).

Ici și colo au întemeiat sate nouă sau au început să populeze unele din cele părăsite în urma grozavelor războaie dela începutul veacului.

In Dunavăț, odinioară un înfloritor sat rusesc, se așează numai nouă populațiune tătărească ⁴²); deasemenea în Beibugeac, Murighiol, în Sarai la sud de Dăeni și în alte multe sate nouă.

In Dunavăț, spune Peters, că a văzut tătăroaice, cari cu mândrie purtau încă în nas mari inele de argint ⁴³).

Turcii se găseau într'un număr mai mic, urmând numai în al doilea rând ca populațiune în Tulcea, Sulina, Constanța și Megidia. In Babadag numărul Tatarilor și al Turcilor era cam deopotrivă.

Amestecați cu Tătari, Români și Bulgari sau cu noii oaspeți ai ținutului dobrogean, Cerkezii, erau Turci în satele ce urmează:

Greci, Cerna, Hanciarca cu 15 case locuite de Turci și Bulgari, Acpunar și Ortachioi, între Măcin și Babadag, Hassanlar, Rahman, Ali-faki și altele în regiunea sud-vestică dealurilor Babadag-Măcin, Baltăgești cu 15 case turcești, 35 tătărești și 67 cercheze, Terdischioi, Satischioi și altele la sud-vest de Hârșova, Anadol și Karachioi la nord de Constanța, Asidukuc la sudul accluiăș oraș.

Peters cunoaște ca locuite numai de Turci, satele *Kanatalfa* și *Cârgelar* la vest de Babadag.

Impărțiți în: 2000 agricultori și meșeriași, 300 funcționari administrativi și religioși și 4500, cari ar fi reprezentat numărul celor ce formau puterea militară, Turcii atingeau în total cifra de 700 capi de familii ⁴³).

După datele statistice adunate de *A. Ritter zur Helle von Samo*, pe baza hârtiilor atașatului militar de pe lângă însărcinatul de afaceri al Austro-Ungariei la Constantinopol, rezultă că în anii 1873/74 elementul musulman din sangiacatele Tulcea și Varna se ridică la cifra de 110.717 față de elementul creștin care era în număr de 60.937. Repartițiunea acestei populațiuni după cazale ar fi fost următoarea ⁴⁴):

	Loca- litățile	Locuitori bărbați		TOTAL	
		Musulmani	Nemusul- mani		
Sangiacatul Tulcea	Kazaua Tulcea	17	1.419	7.713	9.132
	Nahia Isaccea	10	34	2.649	2.683
	» Kilia	9	15.706	15.011	30.717
	» Mahmudia	11	6.124	8.934	15.058
	Kazaua Sene (Cerna-Vodă)	12	15.950	301	16.251
	» Babadag	58	12.326	3.672	15.998
	» Măcin	26	12.022	909	12.931
	» Constanța	34	1.395	2.598	3.993
	» Hârșova	39	163	850	3.013
	» Megidia	56	2.192	1.313	3.705
Total	272	67.331	44.150	111.481	
Sang. Varna	Kazaua Varna	68	8.002	5.170	13.172
	» Provadia	91	10.081	4.119	14.200
	» Balcic	72	6.333	3.618	9.951
	» Bazargic	109	13.040	3.381	16.421
	» Mangalia	75	5.930	499	6.429
	Total	415	43.386	16.787	60.173

Jireček în 1876, constată că masa Tătarilor se afla în *Dobrogea de nord*, unde se stabilise în număr de peste 50.000; Turcii se găseau mai mult în sudul Dobrogei ⁴⁵).

După doi ani numai, în 1878, alte informațiuni arată că Tătarii, în număr de 60.000, formau majoritatea relativă a populațiunei din Dobrogea, unde ocupau un teritoriu de vre'o patruzeci de mii pătrate. Ei se ocupau cu plugăria, creșterea cailor și cămilelor și făceau transporturile de mărfuri din launtru țării spre litoralul Mării-Negre.

Turcii, în număr de 2500 se găseau în pașalacul Tulcei⁴⁶⁾.

În raportul pe care prefectura de Tulcea îl înainta casieriei generale în 21 Decembrie 1878 se constată că erau 123 capi de familie musulmani sau 583 de suflete în Măcin; pentru alte plăși sau localități nu se mai spune nimic de oarece informațiile acestea privind fiscal, nu interesa gruparea pe naționalități a populației⁴⁷⁾.

După următorul tablou al lui *Ubicini* se poate vedea care era numărul și împărțirea elementului musulman în Dobrogea, după cazale, față de celalt element eterogen, în anul 1879⁴⁸⁾:

Numele Cazalelor	No. satelor și orașelor	Musulmani	Nemusulmani	TOTAL
Tulcea	17	2.838	15.426	18.264
Isaccea	10	68	5.298	5.366
Kilia	9	31.412	30.022	61.434
Sulina	12	31.900	602	32.502
Mahmudia	10	12.248	17.868	30.116
Babadag	58	24.652	7.344	31.996
Măcin	26	24.044	1.818	25.862
Constanța	34	2.790	5.196	7.986
Hârșova	39	326	1.700	2.026
Megidia	56	4.384	2.626	7.010
Total general .	271	134.662	87.900	222.562

Prin urmare din totalul de 222.562 de suflete, majoritatea, în număr de 134.662, o formau musulmanii.

Statistica lui *Bieloserkovici* nu coprinde nici un Turc, nici un Cerkez, ci de-abia câți-va Tătari, cari pentru tot sangiacatul Tulcei, abia atingeau cifra de 131 capi de familie, grupați în modul următor pentru jud. Tulcea: districtul Tulcea, corespunzător cu plasa Tulcea avea 127 familii și districtul Babadag 3 familii, reprezentând 10 % din populațiunea județului⁴⁹⁾.

Din tabloul statistic anexat la sfârșitul lucrării baronului *d'Hogguer*, în 1879, rezultă următoarea repartiție a elementului turcesc și tătăresc în Dobrogea:

Orașul Tulcea: Tătari 224, Turci 300;

Districtul Tulcea: Tătari 464, Turci 520;

» Babadag: » 516, » 1192

» Constanța » 4624, » 1388

» Cernavoda-Hârșova Tătari 180, Turci 264;

» Măcin: Tătari 304, Turci 1052;

» Sulina: » 112, » 96;

Adică în total erau 6424 Tătari și 4812 Turci în toată Dobrogea veche românească ⁵⁰).

După o statistică germană din 1879, totalul populației din Dobrogea era de 116.732 de locuitori, din cari 24.314 erau Români, 16.479 Bulgari, 13.986 de diferite naționalități și 56.000 *Mahomedani* ⁵¹).

Prima expunere oficială a Județului Tulcea, în anul 1879, arată următoarea împărțire a familiilor Turcilor și Tătarilor;

PLĂȘI ȘI ORAȘE	Turci	Tătari	TOTAL
Plasa Babadag	579	259	838
» Tulcea	45	208	253
» Măcin	446	—	446
» Sulina	155	43	198
Orașul Mahmudia	74	—	74
» Isaccea	102	—	102
Total	1.401	510	1911

Din o altă statistică oficială din 1879, pentru județul Tulcea rezultă că Turcii erau în număr de 1180 de capi de familie cu un procent de 8.8 % și Tătarii 568 de familii cu un procent de 4.2 % din totalul populației județului care atingea cifra de 13.555 familii ⁵²).

În 1880 cifra generală pentru toți Tătarii din Dobrogea era de 29.476 ⁵³).

Elementul cel mai numeros turco-tătar se afla în jud. Constanța, unde plășile Constanța, Megidia și Mangalia erau locuite în mare majoritate de populație tătară venită între 1853—1856.

Erau relativ numeroși Tătarii în plășile Hârșova și Silistra-Nouă.

Populațiunea turcă propriu zisă locuia în deosebi plasa Silistra-Nouă unde se găseau numeroși în satele: *Ghiuvegea* și *Tekechioi*. În plasa Mangalia, sate exclusiv turcești erau: *Hoscadân*, *Acârgea*, *Vallali*, *Daulichioi*, *Mustafaci*, *Ierebiler*, *Carachioi*, *Amzaci*. În plasa Constanța numai satele *Hasiduluc* și *Laxmahale* se puteau numi turce, pe când în plășile Megidia și Hârșova populațiunea turcă locuia la un loc cu cea tătară, formând totuși totdeauna mahalale deosebite.

Cifra totală era 14.947 suflete Turci și 22.584 Tătari ⁵⁴).

În ținutul Dobrogei-Nouă, Jirecek arată că în anul 1881 ele-

mentul musulman era de 62.092, iar în 1888 se ridica la 71.367 pentru ținutul Silistrei, reprezentând, după sub împărțirile administrative, procentul următor din întreaga populațiune ⁵⁵⁾:

DISTRICTELE	TURCI	
	Anul 1881	Anul 1888
Balcic	40.0	38.8
Dobrici	55.3	53.1
Silistra	33.1	23.5
Bazaurt	75.2	—
Chaskioi	83.9	—
Kurt-bunar	—	81.1
Akkadânlar	—	90.1
Tutrakan	61.4	64.8
Balbunar	78.7	75.4
Bjala	42.6	31.3

Pentru vechea Dobroge românească, în anul 1882, cifrele următoare arată numărul Turcilor și Tătarilor: jud. Tulcea 9300 Turci și 8530 Tătari, iar jud. Constanța 14.947 Turci și 22.584 Tătari ⁵⁶⁾.

Pentru intervalul 1880—1902 elementul turco-tătar, rămâne aproape staționar, în jud. Constanța, cu mici variațiuni ici și colo după cum se poate vedea din alăturatul tablou ⁵⁷⁾.

	TURCI				TĂTARI			
	1880	1890	1900	1902	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța . . .	1.649	1.635	1.561	1.549	6.060	6.083	8.052	6.503
» Hârșova . . .	1.245	672	1.143	971	1.437	2.286	1.466	1.305
» Mangalia . . .	2.122	1.825	1.867	1.507	9.101	8.621	8.848	7.865
» Megidia . . .	298	454	748	1.080	5.517	6.473	6.461	5.029
» Silistra-Nouă . . .	5.812	3.428	2.601	2.400	1.383	2.219	1.704	1.156
Total	11.126	8.014	7.920	7.507	23.498	25.682	26.531	21.858

După aceeași situațiune a jud. Constanța din 1904 numărul total în anul 1902 al Turcilor era de 7.507, iar al Tătarilor de 21.867, pentru întregul județ, repartizați pe comune după felul cum se află înșirați în tabloul următor:

Cum se aflau grupafii Turcii și Tătarii, pe comune, în județul
Constanța în anul 1902.

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini		Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini
Plasa Constanța					Agigea	12	—	144	—
Or. Constanța	154	323	761	350	Haziduluc	169	10	4	—
Caraharman	101	6	54	—	Laz-mahalé	19	—	36	—
Peletlia	5	—	—	—	Techirghiol	90	3	353	11
Traian	—	—	—	—	Plasa Hârșova	290	13	537	11
	106	6	54	—	Calfa	—	—	—	—
Caramurat	—	—	327	—	Corugea	—	—	—	—
Carol I	—	—	350	—	Haidar	—	—	—	—
Dorobanțu	—	—	162	—	Mahometcea	—	—	107	—
	—	—	512	—	Rahman	—	—	—	—
Caracoiu	—	—	79	—	Ramazanchioi	—	—	107	—
Cavargic	—	—	—	—		—	—	—	—
Cicrâcci	—	—	—	—	Cadi-Câsla	—	—	—	—
Cogealia	—	—	249	—	Ciobanu	—	—	—	—
Mamaia	—	—	35	—	Dăeni	—	—	10	—
Palazu mic	—	—	3	—	Gârliciu	—	—	—	—
Taşaul	91	—	158	—	Ghisdărești	—	—	—	—
	91	—	524	—	Tichilești	—	—	—	—
Cobadin	156	7	568	—	Hârșova com. urb.	471	212	164	25
Gargalâc-mare	—	—	37	—	Aigâr-Amet	—	—	125	—
Gargalâc-mic	—	—	1	1	Ostrov	—	—	—	—
Șahman	—	—	181	—		—	—	125	—
	—	—	219	1	Balgiu	—	—	—	—
Hasancea	—	—	538	4	Carapelit	—	—	63	—
Mahometcea	—	—	247	—	Dulgheru	—	—	—	—
	—	—	785	4	Saraiu	—	—	72	—
Murfatlar	—	11	145	28		—	—	135	—
Nazarcea	4	6	137	—	Capugiu	—	—	114	—
Omurcea	5	—	411	21	Cartal	—	—	—	—
	9	6	548	21	Erchesek	—	—	—	—
Palaz mare	133	19	168	—	Muslubei	—	—	—	—
Anadolchioi	78	147	44	158	Muslui	—	—	267	—
Canara	—	—	233	23	Pantelimon	—	—	—	—
Horoslar	—	—	26	—	Satischioi	65	—	7	—
	211	166	471	181	Siriu	5	—	259	—
Esteru	—	—	61	—	Terzichioi	—	—	52	—
Ghelengic	—	—	217	10		70	—	699	—
Pazarlia	—	—	74	—	Topalu	—	—	—	—
Seremet	—	—	94	—	Boascic	—	5	—	—
	—	—	446	10		—	5	—	—
					Dueran	—	—	—	—
					Topolog	121	31	30	10
						121	31	30	10

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini		Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini
Făgărașu-Nou	—	—	—	—	Casîcci	—	—	123	2
Uimbei	61	—	—	—	Buiuc-Enghez	13	7	206	9
	61	—	—	—		13	7	329	11
Plasa Mangalia					Ascilar	—	—	197	—
Agemler	—	—	226	4	Baspunar	—	—	—	—
Cioban-Isa	—	—	76	—	Copucci	—	1	—	—
Sofular	—	—	—	—	Gheringec	32	—	401	6
	—	—	302	4	Haidarchioi	—	—	—	—
	—	—	—	—		52	1	598	6
Azaplar	2	—	446	89	Mangalia	201	37	201	—
Carachioi	107	8	72	—		—	—	—	—
Eribiler	44	27	—	—	Carlichioi	—	—	—	—
Mustafaci	37	16	12	1	Muratan-mare	—	—	117	—
	190	51	530	90	» -mic	1	—	180	—
Alibei-chioi	20	—	—	—	Urluchioi	—	—	—	—
Calfa-chioi	—	—	—	—	Musurat	64	—	316	—
Canli-Cincur	—	—	252	—		65	—	613	17
Caracomer	12	—	239	—		—	—	—	—
Cerchez-chioi	—	10	—	—	Abdulah	37	—	88	—
Douluchioi	89	—	—	—	Ebechioi	80	—	196	—
Docuzaci	33	5	—	—	Osmanfacâ	—	—	242	—
Mamuslia	—	—	—	—		117	—	526	—
Ghiuvenlia	82	—	74	—		1	—	387	15
	236	15	565	—	Osmancea	—	—	—	—
Cavaclar	—	—	127	—	Mangen-Punar	—	—	—	—
	—	—	128	7	Perveli	—	—	474	6
	—	—	255	7	Tuzla	105	36	57	19
	—	—	—	—		105	36	531	25
Becter	—	—	79	—		—	—	—	—
Cazil-Murat	—	—	96	—	Acbasi	—	—	190	7
Merdeveli-Punar	—	—	65	—	Caricula	—	3	—	—
Terzi-Veli	—	—	43	—	Hagilar	—	—	240	64
	—	—	283	—	Ilanlâc	10	19	—	—
	—	—	—	—	Sarighiol	—	—	149	29
Achargea	—	—	—	—		10	22	579	100
Cadichioi	7	—	18	—		—	—	—	—
Casimcea	—	—	—	—	Mangea-Punar	—	—	—	—
Chiragi	11	2	292	7	Tâtlageac-mare	62	1	128	—
Deli-Uruoi	—	—	101	10	Tâtlageac-mic	—	2	316	18
Hoșcadiu	59	21	—	—		62	3	444	28
Papucci	—	—	—	—		—	—	—	—
Valala	37	5	—	—	Topraisari	—	—	498	—
	114	28	411	17	Plasa Medgidia				
Amzacea	141	3	99	—	Alacap	—	—	17	—
Edilchioi	—	—	220	8	Cheostel	—	—	162	—
Enge-Mahale	17	—	14	—	Docuzol	—	—	86	—
Uzunlar	—	—	167	—		—	—	265	—
	158	3	500	8		—	—	—	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini		Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini
Biul-Biul mare ✓	4	3	277	—	Seimenii-mari . . .	—	—	—	—
mic ✓	—	—	397	—	Seimenii-mici . . .	—	—	—	—
Endecarachioi ✓	—	—	252	—	Baltăgești . . .	—	—	—	—
Turc-Murfat . . .	27	—	—	—	Chiorcișme . . . ✓	—	—	205	—
	31	3	921	—	Saragea	—	—	182	—
Beșaul	—	—	230	—	Țaspunar	—	—	387	—
Carabacă	—	—	—	—	Azizea	—	—	—	—
Caugagi	—	—	—	—	Celibichioi	—	—	30	—
Kertic-Punar . . .	—	—	212	4	Defcea	—	—	220	—
	—	—	448	4	Derinchioi	—	—	—	—
Caratai	—	—	511	8	Facria	—	—	—	—
Hagi-Cabul	—	—	—	—	Geabacu	—	—	—	—
	—	—	511	8	Satu Nou	—	—	—	—
Borungea	—	—	—	—	Tortoman	—	—	—	—
Chioseler	—	1	—	—		—	—	250	—
	—	1	—	—	Plasa Silistra	—	—	—	—
Cerna-Vodă	387	12	7	11	Aliman	—	—	—	—
Alibei-Ceair ✓	—	—	—	—	Almalâu	1	—	—	—
Cocargea	—	—	29	—		1	—	—	—
Sususali-Bei	—	—	—	—	Asarlâc	—	—	—	—
	—	—	29	—	Cherim-Cuius . . .	—	—	—	—
Cochirleni	—	—	—	—	Chiol-Punar	—	—	—	—
Ivrines	—	—	—	—	Baeramdede	—	—	624	—
Adam Klissi	—	2	—	—	Cealmargea	—	—	34	—
Arabagi	69	—	—	—		—	—	658	—
Enigea	—	67	—	—	Beilie	—	—	—	—
Iusfanar	—	—	—	—	Demircea	—	—	—	—
Mulciova	302	—	—	—	Bugeac	—	1	—	—
Polucci	—	—	—	—	Canlia	—	—	—	—
	371	69	—	—	Caranlâc	19	—	38	—
Caciamac	—	—	294	—	Curu-Orman	164	—	36	—
Idris-Cuius ✓	4	19	247	5		183	1	74	—
Mahmut-Cuiusu ✓	—	—	287	1	Dobromir din deal	64	5	17	—
Mircea-Vodă	—	—	—	—	Dobromir din vale	81	—	—	—
Peștera	—	—	—	—		145	5	17	—
	4	19	828	6	Carvan-mare	9	—	14	—
Megidia	121	62	1321	28	Carvan-mic	5	—	—	—
Rasova	—	—	—	—	Velichioi	130	—	—	—
Vlahchioi	—	—	—	—		144	—	14	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini		Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini
Cara-Amat	—	—	—	—	Baspunar	208	—	—	—
Cuzgun	—	—	—	—	Cara-aci	55	—	—	—
Urluia	—	—	—	—	Dûmircea	—	—	—	—
Enisenlia	67	—	8	—	Hairanchioi	48	—	—	—
Bazarghian	38	—	40	—	Skender	100	—	—	—
Ciucur-chioi	103	—	99	—		411	—	—	—
Nastradin	54	—	33	—	Mârleanu	—	—	—	—
Techechioi	107	—	36	—		—	—	—	—
	349	—	216	—	Oltina	2	—	—	—
Gârlita	19	—	—	—	Câșla	—	—	—	—
Galita	—	—	—	—		2	—	—	—
	19	—	—	—	Ostrov	17	8	4	—
Cuiugiuc	139	12	—	—		—	—	—	—
Esechioi	151	13	104	—	Parachioi	—	—	—	—
	290	25	104	—		—	—	—	—
Calaici	323	—	—	—	Regep-Cuius	226	6	56	—
Ghiuvegea	33	2	—	—	Techederesi	200	—	13	—
	356	2	—	—		426	6	69	—
Coslugea	—	—	—	—	Pârjoaia	3	—	—	—
Lipnița	—	—	—	—	Sa'u Nou	7	—	—	—
	—	—	—	—		10	—	—	—

TOTAL GENERAL

PLASA	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini	Cetățeni ro- mâni	Supuși străini
Constanța	1.017	532	5.897	606
Hârșova	733	248	1.270	35
Mangalia	1.304	203	7.552	322
Medgidia	914	166	4.972	57
Silistra-Nouă	2.353	47	1.156	—
Total	6.311	1.196	20,847	1.020
	7.507		21.867	

În județul Tulcea numărul Turcilor, în anul 1904, era de 3351 de suflete, iar cel al Tătarilor de 2160 de suflete, reprezentând cei dintâi un procent de 2.48 %, iar ceilalți 1.59 % din totalul populației acestui județ, care atingea cifra de 136.213 suflete. Repartitiunea lor era după cum urmează:

Cum se aflau grupăți Turci și Tătari, pe Comune, în județul Tulcea, în anul 1904. (După Luca Ionescu, Jud. Tulcea, Dare de seama prezentată Consiliului Județean. București 1904).

No. curent	PLASA ȘI COMUNA	Turci	Tătari	No. curent	PLASA ȘI COMUNA	Turci	Tătari	
Plasa Babadag				Plasa Sulina				
1	Alibe-chioi	—	252	1	Chilia-Veche	—	—	
2	Armutlia	30	22	2	Caraorman	—	—	
3	Atmagea	—	—	3	Sfiștofea	—	—	
4	Babadag	393	18	4	Satu-Nou	—	—	
5	Baschi-oi	—	—	5	Sft. Gheorghe	1	—	
6	Beidaud	—	—	6	Sulina	195	3	
7	Canlă-bugeac	—	—	Total			196	3
2	Caraman-chioi	—	—	Plasa Tulcea				
9	Caranasuf	—	177	1	Agighiol	—	—	
10	Casap-chioi	3	—	2	Beștepe	—	2	
11	Casimcea	47	120	3	Cataloi	—	—	
12	Ceamurli de jos	—	—	4	Câșla	60	—	
13	Ceamurli de sus	78	—	5	Frecăței	117	—	
14	Ciucurova	40	13	6	Mahmudia	—	122	
15	Cogelac	29	—	7	Malcoci	—	—	
16	Congaz	—	—	8	Meidan-chioi	—	—	
17	Enisala	—	—	9	Morughiol	—	77	
18	Jurilofca	6	—	10	Nicolitel	2	—	
19	Nalbant	239	—	11	Parcheș	—	—	
20	Orta-chioi	301	—	12	Sarighiol	—	—	
21	Potur	—	—	13	Sarinasuf	36	324	
22	Sari-chioi	—	—	14	Satu-Nou	1	—	
23	Slava Rusă	1	—	15	Somova	—	—	
24	Toxof	—	566	16	Telița	—	—	
25	Zebil	—	—	Total			216	525
Total		1.167	1.172	Recapitulație				
Plasa Măcin				1	Plasa Babadag	1.167	1.172	
1	Balabancea	110	—	2	» Măcin	1.544	260	
2	Carcaliu	—	—	3	» Sulina	196	3	
3	Cârjelari	19	210	4	» Tulcea	216	525	
4	Cerna	33	12	5	Orașul Tulcea	228	200	
5	Coimpunar	—	—	Total			3.351	2.160
6	Greci	181	15					
7	Isaccea	646	—					
8	Jijila	1	—					
9	Luncavița	—	—					
10	Măcin	544	22					
11	Pecineaga	—	1					
12	Pisica	—	—					
13	Satu-Nou	—	—					
14	Turcoaia	8	—					
15	Văcăreni	2	—					
Total		1.544	260					

În 1905 aveam în jud. Constanța 23.208 Tătari și 7.245 Turci, iar în jud. Tulcea 2.160 Tătari și 3.351 Turci ⁵⁸).

În 1910 statistica pentru județul Constanța găsește că Turcii erau în număr de 6.766 și Tătarii în număr de 21.659, la cari s'ar putea adăuga suma de 2.343 ce reprezintă pe Țiganii Turci și creștini ⁵⁹).

Pentru județul Tulcea expunerea situației județului din 1913 arată cifra de 4.341 Turci, 1.706 Tătari și 584 Țigani turci ⁶⁰).

Recensământul bulgar din 1910 stabilise pentru jud. Durostor și Caliacra, cari formează astăzi noua Dobroge românească, numărul de 106.830 de Turci și 11.584 de Tătari. Ei locuiau mai cu seamă partea de apus a ținutului, unde în unele părți se aflau în mase compacte, ca între *Balabanlar*, *Akkadanlar*, *Kurtbunar* și noua frontieră română-bulgară. Această regiune din noua Dobroge românească face parte din centrul regiunii Deliormanului, ținut păduros, care începând din valea *Beli-Lom*, aproape de Razgrad, se continuă către sud până în valea râului Provadia înainte de Șumla și la nord până în Dunăre. După cum am arătat mai sus, acest ținut a fost foarte puternic colonizat cu Turci explicându-se astfel predominarea elementului musulman încă și astăzi.

«Turcii din Deliorman, cunoscuți sub numele general de *Iuruci*, se disting prin statura lor înaltă și prin constituția lor puternică. Pentru aceasta populațiunea bulgară vecină îi numește «*Gadjali*», cuvânt turec care înseamnă «oameni puternici».

Elementul turec era mai numeros încă înainte de 1877. După această dată și mai cu seamă în anul 1881 un foarte mare număr de Turci au emigrat din această parte; în locul lor au venit Bulgari, fie din părțile Traciei turești, fie din părțile Dobrogei vechi române ⁶¹).

Chiar mai târziu districtele cari ofereau cele mai compacte mase de Turci erau: Balciș, Dobrici, Kurtbunar, ... Silistra Tur-tucaia ⁶²).

Ultima statistică românească din 1913, constată că totalul populațiunei musulmane atingea pentru întreaga Dobroge veche română cifra de 41.442 suflete, reprezentând 10.9% din totalul populațiunei, descompunându-se în 21.350 Tătari cu 5.6% și 20.092 Turci cu procentul de 5.3%, după următorul tablou ⁶³):

Elementul ture și tătar așezat în orașele și orașelele Dobrogei-vechi
după recensământul încheiat de direcțiunea statisticeii din
Ministerul de Domenii la 1 Ianuarie 1913.

No. curent	O R A Ș U L	Turci	Tătari	TOTAL
1	Constanța	2.451	277	2.728
2	Cernavodă	759	40	799
3	Cuzgun	55	—	55
4	Hârsova	853	14	867
5	Mangalia	433	145	578
6	Megidia	312	1.574	1.886
7	Ostrov	57	—	57
	Jud. Constanța	4.900	2.050	6.950
1	Tulcea	601	74	675
2	Babadag	313	36	349
3	Chilia-Veche	—	—	—
4	Isaccea	681	11	692
5	Mahmudia	27	100	127
6	Măcin	715	—	715
7	Sulina	311	—	311
	Jud. Tulcea	2.648	221	2.869
	Dobrogea	7.548	2.271	9.819

Elementul ture și tătar urban și rural din ambele Județe ale
Dobrogei-vechi după recensământul general din 1913.

No. curent	Naționalitatea	Jud. Constanța			Jud. Tulcea			Dobrogea			%
		Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	
1	Tătari	2.050	18.159	20.209	221	920	1.141	2.271	19.079	21.350	5,6
2	Turci	4.900	10.033	14.933	2.648	2.511	5.159	7.548	12.544	20.092	5,3
		6.950	28.192	35.142	2.869	3.431	6.300	9.819	31.623	41.442	10,9

Pentru județul Durostor, — căci o situațiune completă a județului Caliacra nu ne-a putut sta la îndemână — dăm tabloul următor, după care se poate mai bine urmări numărul și localitățile elementului etnic care ne interesează, în anul 1914:

Cum se aflau așezați Turcii și Tătarii în județul Durostor
la 1 Decembrie 1914. (După „Expunerea situațiunii Județului Durostor“
(1914) de I. N. Comărășescu.

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari	No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari
Plasa Silistra				Plasa Doimușlar			
1	Alfatar	3	—	1	Aidemir	—	—
2	Babuc	—	—	2	Balabanlar	5.461	140
3	Calipetrova	—	—	3	Bozna	3.169	—
4	Cainargeaua-mare	1.005	—	4	Cocina	1.896	—
5	» -mică	1.019	—	5	Doimușlar	2.763	—
6	Caraorman	—	—	6	Aschioi	343	—
7	Chiose Aidin	979	175	7	Popina	—	—
8	Pândicli	76	—	8	Srebârna	—	—
		3.082	175	9	Vetrina	—	—
						13.632	140
Plasa Turtucaia				Plasa Sarsanlar			
1	Antimova	139	—	1	Ahmatlar	3.337	—
2	Belica	260	43	2	Astvat-chioi	2.887	—
3	Covangilar	3.383	—	3	At-chioi	1.086	—
4	Denizler	979	—	4	Atmageaua-lătărească	2.815	—
5	Senova	691	—	5	Cadi-chioi	204	—
6	Satul-vechiu	—	—	6	Chiose-Abdi	3.408	—
7	Turçmil	2.592	—	7	Garvan	—	—
		8.044	43	8	Rahova de jos	1.246	—
				9	Sarsanlar	2.871	—
Plasa Acadanlar				10	Vishioi	1.917	—
1	Acadanlar	4.101	—			19.731	—
2	Doccelar	5.517	—	1	Silistra (oraș)	5.960	—
3	Rahman Așiclar	1.752	—	2	Turtucaia (oraș)	2.962	—
4	Siniru-Nou	712	—			8.922	—
5	Sungurlar	2.903	—				
6	Uzul-chioi	4.158	—				
		19.143	—				

Tablou de numărul locuitorilor Turci și Tătari pe întregul județ Durostor

		Nc. locuitorilor pe comune urbane	No. locuitorilor pe comune rurale	Total general
1	Turci	8.922	63.632	72.554
2	Tătari	—	704	704
		8.922	64.336	73.258

In general sunia totală a Turcilor și Tătarilor în amândouă Dobrogile — cea veche și cea nouă — este de 208.666 de suflete, cari după județe sunt repartizate astfel ⁶⁴):

DISTRICTUL		TĂTARI	TURCI
Constanța	Orăș	2.050	4.900
	Sat	19.159	10.033
	Total	21.209	14.933
Tulcea	Orăș	221	2.643
	Sat	920	2.511
	Total	1.141	5.159
Total general		22.350	20.092
Caliacra		9.419	58.405
Durostor		2.957	95.443
Total		12.376	153.848
		166.224	

Calculând după acest tablou procentul pe care-l reprezintă în fiecare județ, găsim următoarele cifre:

Jud. Tulcea:	Tătari	0.7 %	, Turci	3.0 %
» Constanța:	»	10.1 %	, »	7.2 %
» Caliacra:	»	6.2 %	, »	38.2 %
» Durostor:	»	2.2 %	, »	71.2 %

* * *

Puternicul element de colonizare, musulman, așezându-se mai cu deosebire în răsăritul, centrul și sudul Dobrogei, regiuni ce vor fi fost atunci slab populate, a imprimat toponimiei Dobrogei, un caracter aproape cu desăvârșire turanic.

Ceace este mai caracteristic e faptul că nu găsim decât foarte rar resturile vechilor numiri de localități din epoca romană sau bizantină, cum e cazul mai frequent în părțile Rumeliei sau ale Traciei mijlocii și răsăritene. Lipsa unor astfel de resturi topice, chiar sub cea mai barbară formă reprezentată prin graiul turco-tătar, ne-ar face să credem că numele unor astfel de localități din epoci mai vechi începuseră să fie părăsite sau uitate cu desăvârșire

din cauza tot mai marelui lipse de populațiune în vremea când elementul osmanlău se așează puternic și definitiv în părțile de odinioară ale Scythiei minor.

Din cele 3.776 numiri topice ale Dobrogei vechi, dintre cari 367 sunt nume de sate, iar celelalte 3.409 sunt nume de văi, coline, dealuri, lacuri, râuri, bălți etc.; 2.338 sunt nume turco-tătare, reprezentând astfel un procent de 61.89 % din totalul numirilor toponimice a întregii Dobroge vechi românești — socotindu-se această cifră după harta cea mai amănunțită, adică la scara 1/10.000 — ceiace ne arată că aproape trei sferturi din totalul acestor numiri se datorește așezărilor elementului de care ne ocupăm ⁶⁵).

Uneori se întrebuintează numiri de păsări pentru a însemna o localitate ca:

- Atmadjea* [pasăre de pradă, uliu] sat în jud. Tulcea;
- Balabancea* [erete; *balaban* nom d'un épevier ou faucon blanc à tête épaisse;], sat în jud. Tulcea la sud-vest de Nicolitel;
- Bülbüil* [privighetoare], două sate în jud. Constanța;
- Cuxgun* [corb] sat în jud. Constanța;
- Cartal* [vultur] sat în jud. Constanța la răsărit de Hârșova;
- Gargalâc* [ciorărie], două sate în jud. Constanța: Gargalâcul mare și Gargalâcul mic sau cum sunt însemnate pe alte hărți: Tătar Gargalâc și Bulgar-Gargalâc;
- Palax* [cloșcă și uneori însemnează și puiu] sat la nord de Constanța;

Se întâlnesc uneori numiri topice în strânsă legătură cu numele de arbori sau plante:

- Armutlia* [poate în legătură cu *armud* = pară] sat în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;
- Cara-agaci* [etimologic înseamnă: copacul negru; ulm], sat în jud. Caliacra la sud-vest de Bazargic;
- Kyzil-agaci* [Copacii roși];
- Cavaclar* și *Cavacli* [plopii]
- Cilic* [pe lângă semnificația de oțel, mai are și pe aceia de fragă și butaș, cu cari credem că e mai în strânsă legătură localitatea *Cilic* din jud. Tulcea];
- Ghelingic* [lalea sălbatecă, dedețel; uneori însemnează și nevăstuică], se găsește satul cu acest nume la sud de satul Pantelimonul de jos în jud. Constanța;
- Orman* [pădure], e întrebuintat des în componere cu alte vorbe:
- Cara-Orman* [pădurea neagră], *Ceatal-Orman* [pădurea despicață], *Deli-Orman* [pădurea nebună] etc;
- Pelit* sau *Pelid* [însemnează stejar], e întrebuintat sub forma *Cară-pelit* [stejarul negru], sat în jud. Constanța și Durostor;

Uzum [vie] de unde *Uzum-bair* [dealul viei]. Se află deal cu acest nume la cota 194 între Slava-rusă și Slava-cerkeză, altul la răsărit de Cataloi între cotele 141—202, iar altul la apus de satul Camber între cotele 214—193. Se mai găsesc încă în Dobrogea o mulțime de localități cu acest nume, ceiace înseamnă că cultura viței de vie era răspândită odinioară în Dobrogea...

Unele sate ne arată ocupațiunile sau alte particularități ale locuitorilor :

Azaplar [satul Azapilor], localitate în jud. Constanța la răsărit de Mangalia :

Arabagilar [harabagii] localitate pe șoseaua Silistra-Turtucaia;

Baxarghian [negustorul] sat lângă Cuzgun, jud. Constanța;

Calfa [băiat] sat în plasa Hârșova;

Capugi [portar], sat în plasa Hârșova, com. Șiriu;

Casap-chioi [satul măcelarilor] pe malul lacului Razim între Sariurt și Caranasuf;

Cârjelari [satul Cârjaliilor?] localitate în jud. Tulcea la răsărit de Pecineaga;

Caucagi [zurbagii sau hărțăgoșii] sat în plasa Megidia, jud. Constanța;

Covangilar [crescătorii de albine, apicultorii]. sat în jud. Durostor;

Dulgher [tâmplar] sat în jud. Constanța;

Hamangia [acea care ține o baie] sat în jud. Tulcea;

Kiradji [chirigii, acei cari fac cărașerie] sat în jud. Constanța;

Nalbant [potcovarul] sat în jud. Tulcea;

Odagii [cei cari țin odăi] sat în jud. Durostor;

Terxi-chioi [satul croitorilor], sat în jud. Constanța la răsărit-sud de Hârșova;

Deasemenea în legătură cu animalele se întâlnesc numiri de localități printre cari însemnăm :

Aigâr-Amet [Amet armăsarul] sat în jud. Tulcea la răsărit de Ostrov; vorba se întrebuintează și ca nume de persoană.

Cara-Coci [berbecii negri sau oaia sălbatecă : *ovispoli*], sat la sud-vest de Acadânlar, în jud. Durostor;

Coium-punar [fântâna oii], sat mic la nord de Aigâr-Amet în jud. Tulcea :

Coium-tepe [dealul oii]

Congax [viermele de gunoi : *Congux* = Mistkäfer (Gymnopleurus)], sat în jud. Tulcea la nord de Babadag;

Curt-bunar [fântâna lupului], sat pe șoseaua Silistra-Bazargic;

Taușan [iepurile], cota 170 la sud-vest de satul Coiumpunar jud. Tulcea; Se întâlnește și în multe compuse.

Teké [șapul; sub forma *Tekké* înseamnă mănăstire de derviși] se găsesc văi însemnate cu acest nume;

Tekirghiol [lacul lui Tekir; *Tekir* înseamnă însă mreană și roșioară sau ochiană (un fel de pește mic)], lac la sud de Constanța*).

Se găsesc coprinse în numiri câte odată și populațiunile pe cari așezarea Tătarilor sau Turcilor le va fi întâlnit aici sau cari vor fi avut oarecari legături caracteristice cu aceste locuri. Așa bunăoară.

Anadol-chioi [satul Anadolenilor] lângă Constanța;

Arnaut-chioi [satul Arnauților sau Albanezilor]

Bulgar-Amsali, sat dispărut astăzi, existent însă pe marea hartă rusească a războaelor din 1828-1829, având mai puțin de 5 curți;

Laz-mahalà [mahalaua Lazilor] sat în jud. Constanța;

Urum-bei [princepele grec; căci *Urum* se întrebuințează în limba turcă ca să numească populațiune greacă. cf. *Jirecek in Archaeologisch-epigraph. Mittheilungen* X p. 169], sat în jud. Tulcea;

Vlah-bair, *Vlah-chioi*, o movilă, o pădure și un sat, toate așezate pe malul Dunărei între Rașova și satele Mârleanu-Aliman;

Vlahlar [Vlahii] sat situat puțin mai la sud de Ekrene⁶⁶).

Uneori iată ce însemnează denumirile turcești întrebuințate ca numiri topice:

Ac-bunar [fântâna albă] sat în jud. Tulcea, la sud-est de Cerna;

Accic-tepe [dealul alb sau dealul de argint], la sud de Isaccea;

Allân-tepe [dealul roș sau dealul cu aramă], deal care conține mine de cupru în sudul jud. Tulcea;

Baba-dag [muntele strămoșului], în jud. Tulcea;

Bair [movilă] cu compusele lui: *Cara-bair* movila neagră] lângă Dunavățul de jos, *Taş-bair* [movila de piatră];

Baş-bunar [fântâna căpeteniei] sat în jud. Tulcea, plasa Babadag, între Topolog și Slava-rusă;

Baş-chioi [satul căpeteniei], în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;

*) Acești câțiva termeni în strâns raport cu păstoritul, arată că ocupațiunea păstoritului a avut un rol însemnat în viața coloniștilor Turci și Tătari din Dobrogea.

Cele câteva numiri amintite mai sus împreună cu o mulțime de localități cari se găsesc în Dobrogea și cari poartă numele de *câșlă* [ce înseamnă pe lângă «locuință de iarnă» Winterwohnung cf. *Vambery, Die primitive Cultur des Turkotatarischen Volkes* pg. 25, și «lieu de campement et de vaine pature pour les bestiaux pendant l'hiver», *Barbier de Meynard* l. c. II, 594], ne trimit la viața nomadului rătăcitor, care izbit de însușirile naturale ale fiecărei localități le și numește cu termenii în legătură cu aceste caracteristice. Așa e cazul așezărilor ungurești în pustia Tisei, a Românilor macedoneni ce și numesc locurile după «chetre» (stânci) [chiatra laie] după livezi, după lunci, după «fântâne» și «șipote» și tot asemenea s'a întâmplat cu Tătarii din Bugeac.

- Băltăgești* [dela baldag = mănăr de sabile sau topor] sat în jud. Constanța;
- Bei-bugeac* [cotul beiului] sat în plasa Tulcea, jud. Tulcea;
- Bogaz* [gâtlej, vărsare] denumirea gurilor Dunării la vărsarea lor;
- Bugeac* [colț, unghiu] sat în jud. Constanța, la nord de Ostrov și deal în fața Galaților;
- Bunar* [fântână] întrebuintat mai mult în cuvinte compuse;
- Burun* [nas, cap, promontoriu] întrebuintat mai mult în vorbe compuse ca *Taş-burun* [cap de piatră], promontoriu în lacul Razim, lângă Jurilofca;
- Cadi-Câșla* [câșla cadiului] și *Chedi-chioi* [satul chediului];
- Caceamac* [țesală; în limba Tătarilor de azi din Dobrogea înseamnă și mămăligă], sat pe șoseaua Casimcea-Pantelimonul de sus;
- Cuirac* [teren alunecos, povârniș], deal la nordul Comunei Sarinasuf;
- Cdmby* [din forma *amber*? - care înseamnă chilimbar?] sat la nord-est de Babadag;
- Canară* [abator, măcelărie; mai rareori înseamnă stâncă] sat la nord-vest de Constanța;
- Calaici* [servitor, rob] sat la frontiera veche a Dobrogei, în jud. Constanța;
- Caralar* [negrele] sat la sud-vest de Acadânlar jud. Durostor;
- Cara-su* [apă neagră și mal adânc] vale între Cernavoda-Constanța;
- Chemantlar* [arcașii? dela *cheman* = are] sat în jud. Durostor;
- Ceatal* [furcă], localități unde se bifurcă cele trei brațe ale Dunării;
- Câșla* [stână] sat în jud. Tulcea lângă Somova;
- Ceair* [fânceață], întrebuintat pentru numiri de văi;
- Ceamurlia* [glodăriile] sate în jud. Tulcea;
- Cherhană* [locul unde se aduce peștele și se sarează], numele punctelor de pescărie din deltă;
- Chioi* [sat] întrebuintat în foarte multe compuse ca: Anadol-chioi, Alibei-chioi, Orman-chioi, Orta-chioi, Baș-chioi, Cala-chioi, Caraman-chioi, Casap-chioi, Ceauș-chioi, Ceelen-chioi, Celebi-chioi, Cuciuç-chioi, Dere-chioi, Duna-chioi, Emir-chioi, Eni-chioi, Hairan-chioi, Ienidze-chioi, Eschi-chioi, Kujubei-chioi, Karassu-chioi, Karaveli-chioi, Kurudză-chioi, Kadi-chioi, Laz-chioi, Mahmut-chioi, Meidan-chioi, Mansir-chioi, Sari-chioi, Satis-chioi, Terzi-chioi, Usat-chioi. etc.

Notă. Aceste considerațiuni de natură topică ne silesc să credem ca Osmanlâi din Dobrogea la început se ocupau mult și cu păstoritul, petrecând vara în corturi de pâslă ce puteau adăposti 14—16 familii, iar iarna în case de lemn cât se poate de proaste după cum ne informează și Paul de Alep (*l. c.* pg. 42) i «Toate locuințele lor sunt pe malurile Dunării și sunt clădite din lemn și trestii», neținând niciodată la locuințe mai frumoase și mai solide ba chiar, «habotnicii musulmani își băteau joc de nebunia și vanitatea creștinilor, aceste «capre» și «mămuțe», cari păreau că-și clădesc locuințe pentru veșnicia interzisă oamenilor».

- Curu-culac* [valea seacă] [culac = ureche și vale, curu = sec] vale în plasa Megidia;
- Dèdè* [bunic] în compuse ca Bairam-dèdè [sărbătoarea bunicului];
- Dèrè* [vale] întrebuițat mai ales în compunere;
- Dervent* [strâmtoare];
- Gaidar* [cruzii, perfizii, trădătorii];
- Ghecet* [trecere] localitate în fața Brăilei, în jud. Tulcea;
- Ghiol* [lac, baltă] întrebuițat într'o mulțime de compuse ca: *Adjè-ghiol* [lacul sărat], *Sari-ghiol* [lacul galben], *Moru-ghiol* [lacul albastru], *Tekir-ghiol* [lacul lui Tekir];
- Ghiuvegeà* [șes, întins] sat în jud. Constanța;
- Hagilar* [pelerinii] sat în jud. Tulcea;
- Hasarlâc* [fortăreață mică]
- Hisar* [fortăreață, întăritură], întrebuițat în compuse ca *Toprak-issar* [locul întărit] sat în jud. Constanța;
- Iaïla* [locuință sau tabără de vară] sat în plasa Măcin, pârâu pe teritoriul aceluia sat, *Iaïla-bair*; deal pe teritoriul comunei Babadag;
- Ieni* [nou] întrebuițat foarte des în compuse ca *Ieni-chioi* [satul-nou];
- Ierkessek* [brazdă (Erdeinschnitt)] sat în jud. Constanța;
- Ïil* = an [ara-bi-yil = an de 354 zile; ar fi oare numele satului *Caraibil* din Comuna Sařinasuf, jud. Tulcea?]
- Iman-cișmé* [ceșmeaua imanului], sat în jud. Tulcea. *Iurt* [pământ de locuit] în compuse ca *Sari-iurt* [pământ galben] sat în jud. Tulcea;
- Mandra* [târlă, stână [bercail, parc du betail cf. *Barbier de Meynard* l. c. I. 721] localitate deasupra satului Agighiol, înspre Enichioi, jud. Tulcea;
- Meșelic* [dela mési'alé = tufan, luminiș] numele unei mici pădurici lângă Beș-tepe;
- Megidia* [numită de Sultanul Abdul-Megid, (glorioasă) târg în jud. Constanța;
- Orta* [mijloc] în compuse ca *Orta-chioi* [satul din mijloc] sat în jud. Tulcea;
- Pazarlia* [târg] sat în jud. Constanța;
- Potur* [îndoitură, cută a terenului; uneori înseamnă și pantaloni] sat în jud. Tulcea;
- Rahman* [pomanagiu, milog], sat în jud. Constanța;
- Ramaxan* [sărbătoarea] întrebuițat în compuse ca *Ramaxan-chioi*;
- Seimeni* [o parte din ieniceri purtau acest nume*] sat în jud. Constanța pe malul Dunării.
- Sarâ-nasuf* = [nisip galben] sat în jud. Tulcea ca și *Cara-nasuf* [nisip negru];

*) N. Iorgă. *Istoria armatei românești* București 1919 vol. II pg. 125
 nota 2: «Hi [Semeni] sunt natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum inconstans ac seditiosum militiae genus».

Sarai [așezare, palat] sat în jud. Constanța;
Siliștra [fluer];
Su [apă] în compuse: *Cara-su* [apă neagră] vale în jud. Constanța;
Tepè [vârf, colină] întrebuintat des în compuse ca *Beș-tepe* [cinci coline] sat și dealuri în jud. Tulcea;
Topal [schiop] sat în jud. Constanța;
Toprak [loc];
Tuxla [sărata] sat în jud. Constanța pe malul Mării-Negre;
Varoș [mahala întărită; provine din ungureșcul Varos] sat lângă Hârșova;
Zebil [cișmea] sat în jud. Tulcea.

Nu puține din localitățile Dobrogei au terminațiunea *cig-* sau *lar* ca: Boazgic, Beilic, Ghelingic, Alfatar, Alaklar, Sofular, Singurlar etc. forme ce se găsesc repetate des și spre sud, dealungul coastelor Mării-Negre și în toată Tracia ⁶⁷).

Intregul conglomerat turco-tătar din Dobrogea e astăzi într'o completă decădere

Ducând o viață deosebită de a celorlalte elemente ale populațiunii, e silit chiar prin aceasta să se mențină într'un fel de rezervă care-l împiedică ea să fie un factor activ și de progres, în ori și ce direcțiune, pentru viața provinciei dobrogene. Deși li s'au dat o mulțime de privilegii în ceea ce privește regularea vieții publice cât și a diferitelor raporturi dintre dânșii în conformitate cu prescripțiunile lor religioase, totuși se pare că se simt stingheriți și de aceia la anumite intervale au emigrat și emigrează, ducându-se în Turcia europeană sau asiatică.

Locuind în sate lipsite de orice vegetație, Tătarii mai ales ocupă ținuturi asemănătoare celor din stepă, pe când Turcii sunt așezați, în județul Tulcea mai cu osebire, în regiunea dealurilor și pădurilor. Refractari noilor condițiuni de viață modernă, ei se ocupă încă în mod rudimentar cu plugăria și creșterea vitelor, cu deosebire a cailor; Turcii din orașe se îndeletnicesc și cu negustoria.

Astăzi atât Turcii cât și Tătarii sunt un element pașnic și onest, care este amenințat să se stingă încetul cu încetul, urmând par'că declinul pe care fatalitatea li l-a hărăzit și aici ca și în fosta împărăție turcească așa de puternică și de amenințătoare odinioară.

NOTE

¹⁾ *Hammer-Purgstall, Geschichte der goldene Horde in Kiptschak das ist der Mongolen in Russland* Pesth 1840 p. 176, 179—180 *Hammer-Joseph, Geschichte des osmanischen Reiches* Pesth (erste Ausgabe) vol. I pg. 121; vol. III pg. 202 și 799—800; vol. VIII pg. 254; *Ibidem...* (zweite verbesserte Auflage) Pesth 1836 vol. I pg. 117;

C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren pag. 380 (după Hammer).

Asupra înmormântării lui Ssaltukdede la Babadag, există tradițiunea și în veacul al XVII, căci Evleia Celebi amintește despre ea.

²⁾ *N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes* I 281.

³⁾ *Hagi-Calfa* Tab. cronol. anno 793 (= 1391) apud. *Joseph von Hammer, Gesch. osm. Reiches* (1834) vol. I pg. 187.

⁴⁾ *N. Iorga, Gesch. d. osm. Reiches* vol. I. p. 375; *N. Iorga, Gesch. d. rum. Volkes* I. p. 303, II p. 388. *N. Iorga, Chilia și Cetatea Albă* p. 69—70; *D. Onciul, Mircea cel Bătrân* (cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui, București 1918 nota 29.

Chronica dell'origine e progressi della cassa ottomana composta da Saidino Turco eccellentissimo storico in lingua turca. Parte prima.... Tradotta da vincenzo Brotulti Ragusco.... Viena 1649 pg. 343—344:

«Quidi partitose arrivò alla ripa del Danubio. Onde l'esercito vittorioso d'ordine Regio passò all'altra banda del Danubio, e scoise la Valachia.

De più ordinò, che alla ripa del detto fiume fabricassero un gran città chiamata jer-ghioschi (= Giurgevo). Et anco fece restaurare e rinovare le Fortezze di *Sachgi* (= Saccea) e di *Ieni-Sala* (San-Giorgio).

In tanto gl'exursori ottomani saccheggiata la Valachia, e menati via fanciulli beli come il sole, e fanciuli vaghe comme la rosa; sene ritornarono con varie spoglie alta Corte Regia».

⁵⁾ *G. Miletici, Das Ostbulgarische* in *Schriften der Balkan-Commission der Kaiserlichen Akademie Wien* (1903) [linguisticche Abtheilung] col. 12;

C. Jrecek, Das Fürstenthum Bulgarien pag. 140; *N. Iorga Gesch. d. osm. Reiches* I. pag. 207, 259, 260, 460;

G. Hertzberg, Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Jahrhundert in *Peterman's Mittheilungen* 1878 (24 Band) pg. -126, 133—134; *C. Jirecek, Etnograficeski promenenia vă Bălgaria otă ocnovanieto na Kniajestvoto* în *Sbornik* (Sofia) V pg. 501, 504; *M. Drinov, Istoricesko osveatlenie vărhă statistikata na narodnostitea vă istocinata castă na Bălgarskoto Kniajestvoto* în *Periodicesko Spisanie* (1884) VIII pag. 73;

C. Jirecek, Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen in *Sitzber d. Kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* (philosophische-historische-philologische Classe) 1884 p. 18 nota.

C. Jirecek în *Archäologisch-epigraphische Mittheilungen* X (1886) p. 130.

⁶⁾ *Donado da Lexze, Historia Turchesca* (1300—1514) publicată adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu (ed. Academiei Române) 1919. (Vezi introduce pag. XLIV-XLV și în text, pag. 86—87: «Hora levato il campo sequitando l'arena oveno spiazza di mare maggiore dove havessimo gran fortuna et disagi, primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio di due buone

giornate dal Castello di Varna in poi et di fin'all Danubio per 8 giornate, et piu, *si trova ne gente et luochi salvatichi*, privi d'acque dolci, dove n'havessimo gran disagio rher per porechi giorni non havessimo altra acqua che quella del mare, dove facevano dulle buse nella salbia apresso la riva del mare et di quella bevevano, et così ne havevano, ch'altra acqua non si poteva trovare.

Item *in questo deserto, il quale si chiama Abroxit* fossimo assaltati da quantità di cavalette grosse, incangiate, berettine et rosse che tanta quantità ne sequitava, che non è cosa che si potesse creder da chi non l'ha visto. Erano si gran nuvole di quelle locuste ch'oscuravano il sole, et quando si mettevano a terra rosegavano sin ale paviglioni, i sachi da biscotti le sesse da capo, non si poteva cucinare, che come erano dissoperte le pignatte erano piene di queste animali. Li cavalli non si poteva tenere ch'era forza di continuo tener le sachte al muso, et coverti tutti si all'orechie si che per queste stavano serrati nelli paviglioni et la notte cavalcamo.

Quando fossemo per una giornata apresso *un ramo del Danubio*, il campo fece tra il di et la notte due alloggiamenti, sicche passato di poco mezzo giorno li levassimo a gionger all'equa dolce etiam per fuggir la furia delle cavalette. (pag. 155--156).

Il 3° Sangiacato si chiama Malgara ovvero Chiersaluch (Kurk-kilise?). huesto va per gran longhezza sopra il Mar-Maggiore et ha un gran stretto che *dura per due giornate et piu et si chiama deserto De Broxie* et avanti che s'entra nel deserto sopra il riva de Mar-Maggiore si trova una terra dito Varna, et sopra la Campagna arente, a detto luoco si trova gran quantità d'ossa, che già fu rotto da Turchi un essercito d'Ongari, poi si trova Malgara ch'è una città apresso un monte et passato detto monte s'entra nel sangiacato di Siliistria.

4° Sangiacato si è Siliistria, il quale va fin al Danubio (et la città di Siliistria,) è murata sopra il Danubio lontan dal Mar-Maggiore 15 miglia, qui vi è il passè che passa il Danubio, et ha di *moltoe ville*. Questo sangiacato, tiene sopra il Danubio, miglia 60, fine Avedin.

Sotto questo sangiacato è *Licostomo et Moncastro*, et avanti che mi parto del Mar-Maggiore diro d'un altro sangiacato».

Pentru felul cum se delimita regiunea Dobrogei să se vadă încă: *Giacomo di Pietro Luccari, copioso ristetto degli anuali di Rausa, Venetia 1605 pag. 52, 53;*

Hans Schiltbergers Reischbuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von D-r Valentin Langmantel. Tübingen 1885 pag. 52;

Laonicos Chalcocondylas (ed. Bonn) pag. 326.

7) *N. Iorga, Gesch. d. rum. Volkes* I pg. 369, II p. 11. Cf. *N. Iorga Studii și Documente cu privire la istoria Românilor* IX p. 76: «Li Tartari della Bassarabia, detti Bugeac, sono, del Piccolo-Nogai venuti ad abitare, da 100 anni, lì, per tenere in freno li Moldavi, li quali all'antiquoi solevano ribellare più volte contra la Porta».

8) *Acta Tomiciana* vol. II No. XCVI pg. 103, No. CXXVII pag. 129; vol. III pg. 112 (Anul 1512); vol. III No. MDXIV pap. 170 (Anul 1514): «Habet insuper Turcarum imperator Tartaros proprios ex prædicto *Taurica Chersoneso* acquisitos et in colonia nuncupata *Dobricxa* ad Danubium trans Moldaviam seu Valachiam locatos, quorum tria circiter millia nulla accersiti mercede militant. Qui etiam una cum Turcis frequentius tam in Hungariam per

Danubium trajicientes quam in regnum Polonie et Mg. duc. Lithuanie clam et furtim excursions faciunt per plana loca Moldaviae seu Valahie traiecto flumine Tyrass qui in multis locis vado transitur, terras illas accidentes».

Hurmuzachi-Densusianu vol. II partea 3-a No. CXLVI pag. 158. *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (anul 1503 Februar 6, o scrisoare din Lemberg). *Ibidem* No. IV p. 578 (Iulie 25, anul 1555 ştiri din Constantinopol despre răscoala de lângă Dunăre a unui pretendent turec: «Consistit autem adhuc in eodem loco, Varnae scilicet, que *Turcis Dobrigzia* nuncupatur, apud Danubium, non longe a Bolbuchiehe (Oblucița?) lacu...»

⁹⁾ N. A. Constantinescu, *Intinderea Raialelor* în Anuarul seminarului de geografie și antropogeografie Anul 1911 pg. 47, 51.

N. Iorga, *Acte și Fragmente* I pg. 189: «...aderant dobrucenses et bilohrodenses Tartari, subditi *Turcarum imperatoris*».

¹⁰⁾ *Vicentio Makusev: Monumenta historica Slavorum meridionalium..* vol. II pg. 243: «Questa Dobruccia per la marina è habitato da christiani, e vi so in essa queste terre: Charar, Maluçh, Costanza, Mongalia, Irosto, Balcich e Varna et li cassali delli Christiani pur su la marina sono Orachovera, Cavarano, Corbir, Eiherena, Franga Novosello et Galatta, nessuna di queste terre è habitato da soli Turchi ne ancho da Christiani eccetto che in Balcich, dentro per questo paese in terra ferma e habitato da Turchi et vi sono le infrascritte terre: Zatuschio, Baba, Carassuni, Cassasui, Pastarghi e Provadia. In Sasancci et Babassi e habitano anco li Turchi nelle quale per ciascuna di esse vi è maggior numero di Christiani, che di Turche». *Ibidem* pg. 249.

Pentru identificarea localităților de mai sus să se vadă: C. Jirecek, *Einige Bemerkungen...* pag. 17, M. Drinov în *Periodicesko Spisanie* (Sreadito) 1884 An. VII p. 1—24; Al. P. Arbore în *Arhiva Dobrogei* An. I. p. 21—22. În privința localității *Charar*, credem că ar fi vorba de satul Caraorman «unde se varsă una din gurile Dunărei» și pe care *Francois de Pavie, baron de Fourquevaux*, în descrierea călătoriei sale din 1585 îl enumără după Varna, Bengala (Mangalia) și Constanța. (N. Iorga, *Acte și Fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I pag. 34 nota).

¹¹⁾ *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (Lemberg 1583 Februarie 6), No. CXVI pg. 671 (Constantinopol 1584 Maiu 7), No. CLXII pg. 702 din Constantinopol 28 Oct. 1587: von den Cosaken aber komen abermalss gewisse Zeittungen dass sy fürnembs turkisch Castell Baba genandt in Gründt vihört und ausgebrendt, die Turken alle niedergehaust und das übrig alles sampt Weib und Kündt davon gefueret «—*Hurmuzachi*. III¹ (Aus Wien von 21 Iannuary Anno 1595): «Die Moldauer und Wallachen, thuen Ihenhalb der Thonaw dem Feindt grossen Schaden. Die Gegent *Dobrochian* und Markten verbrandt, die *Türggische Inwohner* nüdergehaut, das Viech wechk getriben, und das Landt gar bisz auf Drinopol verhängt».

Hurmuzachi IV² No. CLXXV pag. 211: «ma colui affirmo che quelle gente non erano del *Re di Tartaria* ma dell fratello del Re quali passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna...» (An. 1596).

Hurmuzachi XII No. DLVI pag. 365-366 (1598 Iunie 29) despre o pre-gătire războinică a Tătarilor din Dobrogea; No. DLXXI pag. 374 (Alba Iulia

1598 Iulie 14), știri despre mișcările Tatarilor din Dobrogea; No. DCXIII pag. 404. (Cașovia 1598 Octombrie 8); No. DXXXV pag. 352 (Gherghița 1598 Mai 21).

¹²⁾ *Georgii Dousae* de itinere suo Constantinopolitano epistolá. Anno 1599 pag. 81-82 «Babam venimus, urbem, aliquantum ex ruderibus conjicere licebat, aliquando maximam: sed a Cosakis hodie misere diruta ac solo aequata iacet».

¹³⁾ *Balthassaris Waltheri: Brevis et vera descriptio rerum ...in Tesauru de Monumente istorice de A. Papiu Ilarian* București 1862 tom. 1 pag. 38.

¹⁴⁾ *Laxarus Soranzius, Ottomanus sive de rebus turcicis liber unus, in tres partes divisus*, 1600. Cap. XVII pag. 39: *De Acanziis et Haiduchis. De provincia Dobruccia.*

«Qui Acanzii vocantur ut plurimum agricolae sunt, sed falluntur qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hihipedites militare soleant. Nec recte eos a Iovio et aliis scriptoribus recentioribus voluntarios milites appellari puto; cum propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sepique tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones depredando pervagantur et devastant. In *Dobruccia* Bulgariae provincia ut plurimum ad Danubium desident et morantur.

Cap. XXXI pag. 79: Praeter eos quas modo enumeravimus Tartarorum gentes, alii quoque eiusdem nationis reperiuntur qui *Gibeli* vocantur, quorum ad plurimum sunt 2000 machaera, arcu, galea et lorica in bello utuntur, unde *Gibeli* id est, loricati dicuntur. In *Dobruccia* provincia ultro Danubium sita, habitant ad ruinas Muri, quae in Sogdiana regione ab urbe Silistria Constantiam usque, quae est ad Pontum Euxinum, pertingunt.

Hic murus ab Imperatoribus Graecis quondam aedificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcae saepissime in bellum vocant ut aliis persuadeant Tartaros Crimaeos sibi auxilio venisse. cf. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, conditum a Carolo Dufreshe Domino du Cange. Parisiis 1840 tom. I pag. 38: *Acanzii*. Genus militiae Turcae. Iovius tom. I liber 14: «In laevo Sinam Bassam eunuchum eum Asiatico equitatu constituit, antecedentibus Acanzis qui sunt voluntariae militiae equites, ex vario gentium genere, spe praedae, ad bellum acciti (Rursum): Hos Acanzes, hoc est Antecursores vocant, et plerumque centum millium equitum numerum implent; quod eis, ad spem praedae Tartari e Taurica et Getae ex Valachia gregatim misceantur».

¹⁵⁾ *M. Drinov in Periodicesko Spisanie* (1884 VII) pag. 71.

¹⁶⁾ *Hurmuxacki* XI No. XXV pag. 597 (Constantinopol 1577 Iunie 26 și 4 Iulie) .....*Constantinopoli et Dobrucxe* omnes domus omniaque hospitia plena sunt mancipiorum..... Quare petit etiam rex meus Serenissimus ut, chiasio Suo Majestatis homino adiuncto Constantinopoli, in Sansiako Bellogradiensi et Silistriensi, nec non *Dobrucxe* ubicumque et apud que (m) cumque ex subditi Suae Majestatis temporibus predictis ablatis inventi furent, citra moram restitui mandet,

Hurmuxachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601): «Di Moldavia sono capitate lettere, che ei predetti *Tartari dela Dobrixza* havevano trascosso la Valachia, e presse da cinque mille anime...; *Hurmuxachi* XII No. MCLXVI pag. 802 (Constantinopol 1600 Martie 24... «et con li *Turchi di Dobrixza.*

Hürmüxachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601); No. CCCXXX pag. 328 (25 Iulie 1611); «...*Tartari di Dobrigia*... al numero di 10 milia; No. CCCLI pag. 335 (16 Iunie 1612) — despre niște Tataři — nu se spune de unde sunt — cari trec în număr de 8000, în Dobrogea; *Ibidem* XV partea II, No. MDCCCXXXVIII pag. 957 (Iasi 1626 Sept. 27; *Ibidem* XII No. DDXX pag. 1054 (1600 Octombrie).

N. Iorga, *Studii și Documente* XX No. X (1604 Sept. 14) pag. 493-494; «Des Tatar-chans leiblicher-Sohn, sei mit vierzig Tausende Tartaren underhalb Giechisch-Wesenberg in die *Dobrixia* angelagt. *Hürmüxachi* IV² No. CCCL pag. 334 (1612 Maiu 5) «..Baba, Varna et Misevria luochi multi richi et abundanti di gente per la maggior parte Mahumetana».

N. Iorga, *Studii și Documente* XX frag. CCCII pag. 440 (1613 Iunie 19);

N. Iorga, *Studii și Documente* IV pag. 116 «...alcunilochi et ville turchesche»; *Hürmüxachi* vol. I Supl. I No. CCLXX pag. 177 (Pera 1618 Aprilie 21) «...Dobressa qui est une province de deça le Danube habitée de Tartares».

N. Iorga: *Studii și documente* IV pag. 117 «Bazargich terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama *Dobrucia*, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, abitata tutta di Turchi et Tartari».

¹⁷⁾ *Ioseph von Hammer; Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze* Wien 1815 2 vol., vol. I pag. 288.

cf. A. C. Barbier de Maynard: *Dictionnaire turc-francais*, Paris 1881-1886 vol. I pag. 47: «*ispendj* corrupt du pers. *pendjik* qui signifie *quint*. On donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisonniers de guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du, *beit-ul-mal* (trésor); chaque prisonnier fut évalué à 120 aspres».

¹⁸⁾ *Viaggio a Constantinopoli di Tommaso Alberti* pubblicato da Alberto Bachi della Lega, Bologna 1889 pag. 21 și urmat. (după Buletin de l'institut p. l'étude de l'Europe sud-orientale An. II (1915) pag. 235).

¹⁹⁾ *Hammer-Purgstall, Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft* Wien 1856 pg. 112.

²⁰⁾ *I. von Hammer, Des osmanischen Reiches Staatsverfassung* vol. II pag. 455, vorbind despre izvoarele nouă ce trebuesc întrebuintate ca să se înțeleagă mai bine istoria Turcilor adaugă: «...diess sind die *Reisen Ewlia Tschelbis*, eines gelehrten Türken und praktischen Geschäftsmannes, der, von stäter Reiselust getrieben, die weiten Länder des osmanischen Reiches von Sultan Murad des IV bis Mohammed des IV Regierung, vierzig Jahre lang in allen Richtungen ununterbrochen durchreiste, und in höherm seine Reisebemerkingen und Tagebucher zusammeutrug. Sowohl wegen des ausserordentlichen Werthes und der Seltenheit dieses Werkes als wegen des mit dem unsirigen verwandten Inhaltes desselben durfte eine umständlichere Kunde als die schon irgendwo anders gegeben, von der Entdeckung und dem Inhalte der Reisen Ewlia's, hier willkommen sein.

Pag. 465 «Reise Ewlia's von Konstantinopel nach Rumili im Geleite des abgesetzt und zum Staathalter von Oczacow ernannten Grosswesirs Melek

Ahmed Pascha im Jahre (1060). 1650. Gross und Klein Tschekmedsche, Silivri, Borgas, Aidos, Parawadi, Schumno, Hesargad, Rustschuk, Giurgowa, Sistow, Nigeboli, Silistra, Hadschi-Oghli basari, *Baltchik, Kawarna, Mankalia, Kustendsche, Kara-Chirman, Baba daghi mit Sprachproben der dobrozischen Tataren*.— Traducere română în *Arhiva Dobrogei* II, p. 134.

²¹⁾ Pentru pepenii dobrogeni se mai poate aminti încă: *Extracte din cronica polonă lituană a lui Mateiu Strykowski (1540—1580) în Columna lui Traian an. II (1871) pag. 110*: «...Pepenii verzi, un fruct mare și dulce și apos se produce numai în Bulgaria și în câmpia Dobrogei. I-am mâncat și în Muntenia, dar aduși de peste Dunăre».

²²⁾ *Narration of travels in Europe, Asia und Africa in the seventeenth century by Ešliya Efendi translated from the turkisch by the Ritter Joseph von Hammer London 1834. Traducerea românească în Dobrogea jună An. VIII No. 7, 8, 9, 10 și 11 din 1912 și Arhiva Dobrogei, II pag. 134.*

²³⁾ *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch writen by his attendaut archdeacon, Paul of Aleppa in Arabic, translated by F. C. Belfour A. M. Oxon London MDCCCXXIX 2 vol., vol. I pag. 41—42*:

«On our left were Romelia, Silistria, and Barja on which we had now anded whereof all the inhabitants are Moslem Tartars. For the Sultan Mahomet when he conquerend this province removed the christians from it and peoped it with these Tartares. Most of them are from Caramania and from our Contury. This he did to fortify the banks of the Danube againts their enemies the Christians; as it is frontier province, and the Coundary of Romelia which is opposite the Danube, and of Moldavia and Walachia. All their habitations are upon the banks of the Danube, and are built of word and reeds».

Edițiunea *Cioran*, a lui Paul de Alep, (București 1900) nu coprinde această parte.

²⁴⁾ *N. Iorga, Acte și Fragmente I pag. 93—94.*

²⁵⁾ *Cornelio Magni: Quanto di più curioso etc. Parme 1678 pag. 328 și urm. și 450 sgg. (după Bulletin de l'institut p. l'etude de l'Europe s-or. II, 10—12 pag. 236.*

Iohan Christoph Wagner: Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici în Oriente (Augsburg 1684): «... s'au găsit multe ruine antice dela Dunăre și până la Tomi (Constanța) pe cari le-au zidit împărații bizantini și această parte de țară se numește *Basarabia și e locuită de Tătari ce se numesc Dobruces și de ei se servesc Turcii în expedițiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puțină plată și se mulțumesc după terminarea campaniei cu o haină și cu ducăți; dar prada pe care o fac le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam creștinătăței, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Orașele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail și Chilia (§ 183—186 și § 187 pag. 43). După *Arhiva Dobrogei* vol: II No. 1 (1919) pag. 85.*

²⁶⁾ *D. Cantemir, Istoria Imperiului ottoman pag. 309 nota 123*:

«Dobrogea. Este o provincie situată dincoace de muntele Emu și se întinde dealungul Dunărei dela Drăstor, în România până la gurile acestui fluviu. Toată țara e numai un șes; o câmpie vastă, fără fluviuri, fără selbe; numai la extremitatea de aproape de Drăstor este o pădure pe care Turcii o numiau *Deli-Orma*, sau pădurea nebunilor.

Locuitorii ei sunt de origină Turci și au venit aici din Asia, dar astăzi se numesc *Citaki* și sunt renumiți prin singulara lor ospitalitate.

Despre Citaci amintește și *Engel, Geschichte der Bulgaren in Mösien* pag. cf. *M. Drinov în Periodicesko Spisanie VII* (1884) pag. 72.

²⁷⁾ *Voyage de S-r A. dela La Motraye en Europe en Asiè et en Afrique* (à la Haye) 1727 2 vol. vol. II pag. 9, 14, 20j.

²⁸⁾ *Jean Bell d'Antirmony, Voyage depuis St. Pétersbourg en Russie dans diverses contrées de l'Asie III* Paris 1766 în *Uricarul XXIV* pag. 231—232.

²⁹⁾ *Joseph Boscovich, Voyage de Constantinople en Pologne* pag. 149, 151, 152, 158, 167.

³⁰⁾ Vezi hărțile: *Rixxi Zannoni* din 1774, *Kriegstheater oder Graenxkarte Oesterreiches, Russlands und der Turkei* din 1788, de asemenea harta lui *Bauer și Schmid*.

³¹⁾ *Joseph Mikoscha, Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkei* (aus dem polnisch übersetzt von M. Samuel Gottlieb Linde) Leipzig 1793 pag. 23, 24, 28.

³²⁾ *E. Ritter, Briefe über Zustände und Begabenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839*. Berlin 1841 pag. 163.

³³⁾ *Moltke, Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* pag. 36: «Cet état des choses existe surtout depuis que les Tartares de la Crimée, qui s'y étaient autre fois réfugiés en ont été renvoyés par les Russes après la Campagne de 1828».

Populațiunea în orașe se menținea la începutul veacului al XIX, căci în 1819 Silistra avea 5.000 locuitori, iar Babadagul 5—8.000, cari credem că erau în majoritate Turci sau Tătari.

cf. *I. M. Lichtenstein, Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustände* Wien 1819.

Mutarea Tătarilor în Crimeia de către Ruși, după războiul din 1828 mai cu seamă, făcea poate să se observe, din cauza lipsei lor în Dobrogea că «arbitrar mai sunt socotiți Turcii din Dobrogea, ca Tătari» deși în 1844 se păstra încă termenul de *Dobrogea tătărească*, de oarece vorbindu-se de Hârșova cari avea 5.000 de locuitori și de Babadag cu 7000 se adaugă pentru acesta din urmă «Babadag, în Dobrogea tătărească aproape de lacul Razem, face un mare comerț și ocupă o bună pozițiune militară».

Rudtorffer Fr. Militär-Geographie von Europa [zweite Auflage] Prag 1839 pag. 534; *Fuchereau de St. Denys, Histoire de l'Empire ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844* Paris 1844 pag. 55.

³⁴⁾ *I. Ionescu, Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja, Constantinople 1850* pag. 82.

³⁵⁾ *Kanitz, la Bulgarie danubienne et le Balkan* pag. 48.

³⁶⁾ *D-r C. Allard, la Bulgaire Orientale* pag. 82—83; *Idem, Mission médicale dans la Tartarie de Dobroudscha* pag. 58 și *la Bulgaire Orientale* pag. 8, 118;

K. F. Peters, Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha în *Denk. der Kais.—König.—Akademie der Wiessenschaften* Wien 1866 mit. lg. Karte.

37) A. Ubicini et Paret de Courteille, *État présent de l'empire ottoman* Paris 1876 pag. 25.

38) *Le Jean, Ethnographie der europäischen Türkei* pag. 33.

39) *Ibidem.* pag. 36.

40) K. F. Peters *Grundl. zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 53 nota 1.

41) *Ibidem.* pag. 53.

42) K. F. Peters *Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha* pag. 8.

43) K. F. Peters, *Grundlinien...* pag. 53: In ersterem [d. i. Dunavetz] sah ich Frauen noch mit Stolz ihre grossen silbernen Nasenringe tragen».

43) K. F. Peters, *Grundlinien...* pag. 54.

Cifrele referindu-se la elementul mahomedan, pe cari le dau diferiți autori pentru intervalul 1800—1877, variază, uneori chiar simțitor delu unii la alții:

Joanne Ad: *Itinnéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient*, Paris 1861 pag. 313: «Tartares de la Dobrudscha 8.000».

Powjade E: *Chretiens et Turcs* Paris 1859 III pag. 260;

C. Sax, *Geographische-ethnographische Skizze von Bulgarien* [Das Donau-Wilaejet] in *Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft Wien* Bd. XII, 1869:

Sangiacatul Tulcea avea 39.133 mahomedani față de 17.928 creștini și sangiacatul de Varna 58.689 mahomedani și 20.609 creștini.

44) A. Ritter zur Helle von Samo, *Die Völker des Osmanischen Reiches* [Beiträge für Förderung orientalischer Studien aus den Papieren des früheren Militär Attaché's der k. u. k. österreichisch-ungarischen Botschaft in Constantinopel] Wien Carl Gerold 1877 pag. 43.

45) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* Prag 1876 pag. 576: «Ihr Hauptgebiet [der Turken] ist die sudliche Dobruza von Razgrad und Sumen bis an's Meer ;...

...«Tataren [über 50.000] haben sich im vorigen Jahrhundert in der nördlichen Dobrudza».

Ravenstein dă cifra de 184.000 mahomedani pentru toată Dobrogea.

46) Ziarul «*Timpul*» (București An. III (1878) No. 193 din 2 Septembrie.

47) Luca Ionescu, *județul Tulcea. Dare de seamă prezentată consiliului județean.*

48) A. Ubicini, *la Dobroudja et le Delta du Danube* in *Revue de Géographie* 1879 pag. 246.

49) Luca Ionescu, *l. c.* pag. 25—29.

50) Baron d'Hogguer, *Renseignements sur Dobrodja* (son état actuel, ses ressources et son avenir) Febrier 1879, Bucarest 1879.

51) Lorenz Diefenbach, *Völkerkunde Osteuropas insbesondere der Haemus-halbinsel und der unteren Donaugebiete* 2 vol. Darmstadt 1880. Vol. I. pag. 18: «Die Dobrudscha oder Dobrudscha (vgl. Kanitz in *Ausland* 1878 No. 40), ein ethnisch buntscheckiges Land hat seither mancherlei Wechsel erlitten. Wir kommen unter namentlich bei den Rumänen und den Bulgaren darauf zurück und bemerken hier nur statistisch ethnische Angaben aus der «*Darmst. Z.* 1870 No. 78: 116.732. Bewohner, darunter 56.000 Mohamedaner, 24.314 Rum 16 476 Bulgaren, 13.936 von verschiedenen Stämmen».

- 52) *Luca Ionescu* l. c. pag. 34—35.
- 53) *La Dobrogea roumaine* Bucarest 1919 pag. 14.
- 54) *Expunerea generală a situațiunei jud. Constanța*. Dare de seamă făcută consiliului județean în ziua de 18 Ianuarie 1881, de către prefectul județului *Remus N. Opreanu*, tipărită în *Farul Constanței* An. II No. 36—37 din 18 și 25 Ianuarie 1881.
- 55) *C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien* pag. 133.
- 56) *I. A. Naxarettean: Notișe istorice, și geografice asupra provinciei Dobrogea*, Tulcea 1882 pag. 27.
- 57) *Sc. Vârnav, Situațiunea județului Constanța pe anul 1904*.
- 58) *C. D. Pariano, Dobrogea și Dobrogenii*, Constanța 1905 pag. 4.
- 59) *I. G. Ghica, Expunerea situațiunei jud. Constanța* București 1910 pag. 18.
- 60) *P. Sfetescu, Expunerea situațiunei județului Tulcea*. Tulcea 1913 pag. 15.
- 61) *D-r St. Romansky, Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine* [Extrait de la Revue de l'Academie des sciences bulgares XI] Sofia 1915 pag. 15.
- 62) *Lubor Niederle, La race slave*. Statistique, démographie, anthropologie Traduit de tchèque par Louis Leger. Paris 1911 pag. 192—194.
- 63) *La Dobrogea roumaine* pag. 93—94.
- 64) *S. Mehedinți, Observări asupra Dobrogei în Convorbiri Literare*. Anul 1919 No. 1 pag. 79.
- 65) *C. Brătescu, Contributions à la question de la Dobrogea în La Dobrogea roumaine* pag. 87.
- 66) *G. Popa — Lisseanu, Cetăți și orașe greco-române în noul teritoriu al Dobrogei*, București 1914 pag. 16.
- 67) Pentru fixarea sensului toponimiei ne-am folosit de următoarele lucrări :
A. C. Barbier de Meynard: Dictionnaire ture-francais Paris, Ernest Leroux 2 vol. 1881—1886.
Fr. Miklosich, Die Türkischen Elemente in den sud-ost und ost europäischen Sprache [griechisch, albanesisch, rumänisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, polnisch], Wien 1884 pag. 13, 15 etc; *Fr. Miklosich, Die Türkischen Elementen.... Nachtrag zu den unter gleichen Titel in XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften gedruckten Abhandlung* Wien 1888; *Herman Vambery Die primitive Cultur des Turko-Tatarischen Volkes*, Leipzig 1879 pag. 177, 178 etc.
Herman Vambery, Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen Leipzig F. A. Brockhaus 1885 pag. 193;
Joseph von Hammer, des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung vol. II. pag. 137.
N. Iorga. Geschichte des Osmanischen Reiches vol. I. pag. 460,